NATALICIA

AVGVSTISSIMI REGIS

FRIDERICI GVILELMI IIII.

VNIVERSITATIS FRIDERICIAE GVILELMIAE
RHENANAE

CONSERVATORIS MVNIFICENTISSIMI

AB EADEM VNIVERSITATE

D. XV. M. OCT. H. XI. IN AVLA MAGNA PVBLICE CONCELEBRANDA

EX OFFICIO INDICIT

FRIDERICVS GVILELMVS RITSCHL
PH. D. LITT. GRAEC. LAT. Q. ET ELOQ. PROF. P. O.

Praemissa est Commentatio de turbato scenarum ordine Mostellariae Plautinae.

BONNAE
LITTERIS CAROLI GEORGII.
A. CIↃIↃCCCXXXXIII.

1843

DE

TVRBATO SCENARVM ORDINE
MOSTELLARIAE PLAVTINAE

CAPVT I.

§. 1.

Mostellariam Plautinam in veteribus libris constat perturbatissimo scenarum ordine proditam esse eamque speciem, qua et legi et intelligi posset, editorum demum studio induisse. Quae opera quam tarde et tanquam per gradus quosdam successerit, satis olim Pyladis, Angelii, Lucae Olchinensis duplicique Camerarii exemplo ostendi in Musei Rhenani vol. IV, p. 208. 496. 502. 508. 523. Rei summam ut paucis comprehensam ante oculos ponam. a Gronoviana editione, quae in his pendet e Camerarii auctoritate, sic discrepant cum antiquissimis editionibus libri mss., ut duae partes scenae primae actus III, praeterea pars scenae secundae, denique tota scena tertia eiusdem actus certis in locis actus IV et V insertae legantur. Interpositi enim sunt act. III sc. 1 vv. 72 ad 113 post IV, 2, 2: deinde III, 1, 114 ad 155 post V, 1, 17: porro III, 2, 115 ad 155 post IV, 1 extr.: denique III, 3 post IV, 2, 23. Eoque de ordine inter codices convenit praeter Ambrosianum palimpsestum ad unum omnes: nisi quod in Etrusco nostro miro sane casu in his ipsis turbis magis etiam eo est turbatum, quod una scheda sedem suam bibliopegi vitio mutavit. *)

---

*) Pertinet haec schedarum traiectio etiam ad eam quae antecedit fabulam, ut hoc sese ordine singula excipiant: Sched. I = Bacch. IV, 9, 95 ad V, 1, 19 med. — Sch. II = Most. III, 2, 28 ad 102. — Sched. III = Bacch. V, 1, 19 med. ad V, 2, 59.

1

Ac pleraque quidem rectissimo iudicio Camerarium transposuisse non probabile potius est quam sanae rationis necessitate extra controversiam positum. Nec extitit praeter unum Pareum, qui insanire cum scriptis libris quam cum impressis sapere mallet: quod ille piaculum in altera editione commissum vix eo eluit, quod ad Camerarii exemplum sero rediit in tertia: meritoque rustico homini Grutero vapulavit p. 647. 651. 661. Vna sola offensio non potuit non restare, spectans illa ad act. III scenam tertiam. Extrema enim scena III, 2 in Simonis aedes Theuropides Tranioque inspiciendi caussa intrant: nullo autem intervallo proximae scenae initio prorsus eaedem personae apparent de inspectis a semet aedibus sermocinantes. Quod patet tam absurdum esse, ut non modo defensionem, sed ne excusationem quidem ullam habeat. Accedit aliud quiddam. Actus enim IV sc. 2 v. 26 unde tandem subita Theuropidis praesentia, non ullo vel indicio significata vel artificio praeparata? quando nec a servis fores pultantibus ante conspicitur ille ut adveniens, nec quid agens veniat ipse memorat: prorsus id quidem praeter morem comoediae et profecto etiam praeter rationem.

Quae cum ita essent, non sane inepte Koepkius, cui obsecutus est Bothius, ab ea scena, quae est III, 3 apud Gronovium, voluit actum quartum ordiri: satis enim temporis potuit inter duos actus praeterlapsum cogitari, quo omnes aedium opportunitates commodissime pervestigarentur. Nec illud non probabiliter institutum, quod Lambini suasu unius scenae perpetuitate primam et alteram actus IV continuarunt: tam necessario inter se vinculo extremus primae secundaeque primus versus continentur:

Póstremo minóris pendo térgum illorum quám meum:
Ílli erunt bucaédae multo pótius quam ego sim réstio.

— Sched. IV = Bacch. V, 2, 60 ad fin. et Most. init. ad I, 1, 30 med. — Sched. V ad XI = Most. I, 1, 30 ad III, 1, 28. — Sched. XII = III, 1, 29 ad 70. 156 ad 159. III, 2, 1 ad 27. — Sched. XIII = III, 2, 103 ad 114. 156—170. IV, 1 tota. III, 2, 115 ad 134. — Sched. XIV = III, 2, 135 ad 155. IV, 2, 1. 2. III, 1, 72 ad 113. IV, 2, 3 ad 23. III, 3, 1. — Sched. XV = III, 3, 2 ad 28. IV, 2, 24 ad 65 med. — Sched. XVI = IV, 2, 65 ad 75. IV, 3 tota. V, 1, 1 ad 17. III, 1, 114 ad 124. — Sched. XVII = III, 1, 125 ad 155. V, 1, 18 ad 66. — Sched. XVIII = V, 1, 67 ad finem fabulae. Apparet schedam II collocandam fuisse inter XII et XIII. Quod si feceris, ipsum habebis veterum librorum ordinem sigillatim descriptum.

Nec novae scenae ullum ante posteriorem versum in libris scriptis indicium. Sed ita quid fiat Theuropide? Eumne credibile est, postquam extrema scena III, 3 (quam illi IV, 1 fecerunt) Tranio discesserat, per totum illud tempus, quo sc. IV, 1 et 2 (quae illis una IV, 2 sunt) Phaniscus tum secum loquitur tum iocatur cum conservo, h. e. per integros versus 53, otiosum astare et prorsus nihil agentem? Quod sentiens ut videtur Koepkius cum senem tantisper consedisse in aliquo scabello putat, nihil animadvertentem eorum quae circa eum agerentur: non reputavit de constanti consuetudine illud ipsum considendi et expectandi (velut filium expectandi) consilium Theuropidi aliquot verbis significandum fuisse, prorsus ut III, 1, 152 'ego hic tantisper' ait 'dum exis, te opperiar foris', priusquam per magnam partem scenae III, 2 otiosus sane astat. Nec scabelli artificium illud valde placet; probabilius certe, si modo de lacuna cogitandum, in extrema III, 3 Theuropidem credideris tale quiddam dixisse: 'Séd quid illi homines meás ad aedis húc habent rectám viam? Paúllisper lubet óbservare quíd agant: huc concéssero'. Quanquam ne quid dissimulem, vel sic aliquid offensionis relictum est; fatendum est enim Theuropidis verba IV, 2, 26 posita

Quae illaec res est? quid illic homines quaerunt apud aedis meas?
Quid volunt? quid introspectant?

haec igitur non eius potius esse qui iam per aliquod tempus placide observarit, quam eius quem repentinus mirae alicuius rei aspectus advertat.

Quid autem, si reliquis omnibus rationi convenienter constitutis in hoc uno a vero aberraverit Camerarius, quod ulterius quam par erat progressus transpositionis artificium etiam ad illam ipsam scenam, quae nunc est III, 3, pertinere voluit nec intactum in illa fabulae parte reliquit veterum librorum hunc ordinem: IV, 2, 3 ad 23. III, 3. IV, 2, 24 ad fin.? Quo quidem haec rerum continuitas efficitur, ut III, 2 extr. Theuropide et Tranione in Simonis aedes ingressis tertius actus terminetur: proximi initio prodeant Callidamatis servi, ero apud Philolachetem comissanti adversum euntes, deinde, postquam foribus pultatis nemo aperuerat, speculantes atque exspectantes: haec autem dum aguntur, in altera parte scenae e Simonis aedibus satis nunc perlustratis Theuropides cum Tranione exeant, iisque sermonibus habitis, qui nunc sunt III, 3, Tranio quidem discedat quaerendi filii erilis caussa, Theuropides autem Phanisci verbis his auditis

Hic quidem neque convivarum sonitust, item ut antehac fuit.
Neque tibicinam cantantem neque alium quemquam audio

repente exspectantes illos ac speculantes apud aedes suas homines conspicatus in illa erumpat 'Quae illaec res est' e. q. s.

§. 2.

Atque haec quidem illa ipsa via est, quam memet una cum Lachmanno ingressum olim significabam in Zimmermanni Diar. antiq. stud. a. 1837 p. 744. Quae priusquam diligentius expendatur ratiocinando, illud agendum, quo in hoc genere ratiocinatio omnis tanquam certissimo fundamento superstruitur, ut, e qua condicione formaque externa antiquissimi alicuius codicis Plautini singularum partium transpositio quaeque tanquam e communi fonte repeti possit, coniectura assequamur. Et praestitit id quidem princeps in hac arte Lachmannus ea ratione, quam indiculo aliquo sic planam fecit.

Verus ordo singularum partium	Versuum numeri editionis principis	Traiectarum ordo schedarum	Pristinus ordo schedarum
III, 1, 72—113	35	VI	I
III, 1, 114—155	36	XI	II
III, 1, 156—2, 114	104	I. II. III	III. IV. V
III, 2, 115—155	41	V	VI
III, 2, 156—170. IV, 1, 1—27	37	IV	VII
IV, 2, 1. 2	$1\frac{1}{2}$	*	
IV, 2, 3—23. III, 3, 1—28. IV, 2, 24—V, 1, 17	150	VII. VIII. IX. X	VIII. IX. X. XI

Traiectionis apparet hanc caussam cogitari, ut nec integra schedarum paria locos mutarint, nec binis schedis unius paris praepostere plicatis peccatum sit, sed parium quorundam prorsus divulsorum singulae schedae ordine non suo sint collocatae. De duobus autem versiculis illis, qui primi sunt act. IV sc. 2, omitto nunc quid statuerit Lachmannus: secundarium enim hoc quidem. Verum quod ille ut primarium in hoc genere iure meritoque consectatus est, ut par vel prope par esset versuum numerus singulis schedis distributorum, ab ea quidem aequalitate ipse sensit nimium abesse schedam V (VI), ut in qua versus perscripti essent quadraginta unus. Quam discrepantiam inde natam esse eoque levari credidit, quod, qui post III, 2, 129 in libris duo versiculi leguntur ('Vin qui perductet — placet,' 'Quid — quispiam'), tantum in margine scripti fuissent: suum enim illis locum post v. 156 ('Latius demum — mones') esse, ubi cum forte omissi essent, postmodum animadverso errore non in scheda IV (VII), quo pertinerent, esse ascriptos, sed in V (VI) positos, et in summo quidem margine positos iccirco

quod quo pertinerent nesciretur. Atque hoc quidem cum possit verissimum esse *), tamen parum est quod duobus tantum de unius et quadraginta versuum multitudine detractis profecerimus ad eam qua opus sit aequalitatem consequendam: nimia enim a triginta quinque ad undequadraginta versus varietas, quam quae necessitatem persuadeat illius potissimum, quae proposita sit, errorum originis. Quodsi relicto Merula a Decurtati qui dicitur Vrsinianive libri numeris proficiscare, sane magis etiam turbata aequalitate has reppereris versuum in singulis schedis summas: 32. 31. 108. 41. 37. 142: sciendum est enim saepissime illos ipsos libros prorsus neglecta versuum distinctione Plautina verba una perpetuitate tanquam non astricta numeris exhibere. Non mirandum, sed laudandum in Lachmanno, quod qua est prudentia noluit in computandis numeris ea versuum descriptione uti, quae in editionibus hodie fertur: non veriturus facere, si summam esse in hoc genere editionum inde a Camerario proditarum cum Vetere codice congruentiam scivisset: cuius quidem codicis beneficio dici nequit quoties sanior versuum descriptio debeatur. Vnum illud tenendum, quod tetigi in commentariolo de biblioth. Alexandr. scripto p. 122, quod aliquoties in illo libro, quo chartis parceretur, praesertim sicubi brevius esset genus versuum, non ullo modo omnino licenter et promiscue perscriptos, sed certa consilii constantia binos in unum ita coniunctos reperimus, ut a grandiuscula littera alterius initium fiat. Atque hoc in hanc ipsam partem Mostellariae ita cadit, ut non modo a III, 2, 37 ad 59 viginti versus numerentur pro viginti duobus et a IV, 2, 4 ad 23 quindecim pro viginti, sed pro duobus et viginti undecim tantum a IV, 3, 18 ad 39. Qui versus cum non possit dubitari quin in antiquissimis codicibus singulatim fuerint perscripti, iam hi prodeunt schedarum numeri quos infra posui.

VI	42
XI	41
I. II. III	121
V	41
IV	42
VII. VIII. IX. X	166

Quorum concinnitas tanta est ut nec quicquam desideretur, et eius, quem pristinum diximus, ordinis tamdiu necessitas demonstrata sit, quamdiu non

*) Tractavimus hunc locum cum iis quae coniuncta sunt in Emendationum mantissa §. 1.

alio computandi exemplo, cuius non minor sit concinnitas, alium posse partium disiectarum ordinem excogitari, ostenderis.

Et tamen demonstrationis gravitatem sat magnam licet etiam certiore argumento confirmare. Quod quidem ex Ambrosiani libri palimpsesti auctoritate petitum est, cuius laciniis etsi modica pars huius fabulae servata est, tamen hoc ipsum, modo recte utare, satis esse ad pristinum scenarum ordinem perspiciendum olim significavi. Quattuor supersunt schedarum paria, verum ea non unius (ut vocant) quaternionis, sed duorum, ita quidem ut utriusque quaternionis bina paria perierint. Indicem subieci singularum schedarum, in quo minusculis litteris deperditas, superstites grandiusculis notavi, additis simul paginarum numeris ad posteriorem scripturam spectantium.

Pristina schedarum iunctura	Paginarum numeri	Partes fabulae
a		
B	199. 200	III, 1, 49—66. ‖ 67—85
c		
D	71. 72	III, 1, 121—139. ‖ 140—158
E	77. 78	III, 1, 159. III, 2, 1—16. ‖ 17— . . .
f		
G	201. 202	III, 2, 72—90. ‖ 91—109
h		
J	295. 296	III, 2, 141—155. ‖ 156— . . .
k		
l		
M	447. 448	III, 3, 20—28. IV, 2, 24—30. ‖ *** IV, 2, 31—42
N	463. 464	IV, 2, 43—59. ‖ 60—75
o		
p		
Q	301. 302	V, 1, 2—13. *** ‖ *** V, 1, 14—25

Non hoc tantum ex Ambrosiano libro intelligitur, tertiam scenam actus tertii ab IV, 2 versu 24 excipi, sed illud quoque facile demonstrabimus, non potuisse priorem partem scenae 3 act. IV non collocatam esse ante III, 3. Nam cum scripturae versus (non necessario item metricos) singulae codicis illius paginae sine ulla exceptione undeviginti teneant, consequens est ut in schedis

k et l perscripti fuerint sex et septuaginta. Quibus ubi addideris illos undeviginti, quorum qui finis sit in corruptissima pagina altera schedae J dignosci nequit, habebis nonaginta quinque. In quem numerum satis convenit versuum summa eorum, quos e vero scenarum ordine hoc computaveris:

ab III, 2, 156 ad 170	versus	15
ab IV, 1, 1 ad 27		29

nulloque intervallo

ab IV, 2, 1 ad 23		23
ab III, 3, 1 ad 19		21
		88

Sciendum est enim inter singulas scenas in Ambrosiano binorum ubique versuum spatia intercedere, quorum alterum vacuum est, personarum nomina tenet alterum. Quodsi hac ratione deesse septem versus videntur, quos excidisse in Palatinis ceterisque codicibus credendum sit, ut ratio conveniat nostra: habet quidem hoc genus concludendi necessitatem in iambicis senariis, in quibus metricorum versuum numerum nunquam non aequant scripturae versus, non habet in trochaicis ceterisque tetrametris, ut qui versus propter nimiam longitudinem non raro binis scripturae versibus Ambrosiani codicis librario dispescendi fuerint.

§. 3.

Ergone satis nunc omnia expedita sunt nullique iam dubitationi obnoxia? Non ita vero. Remotum est sane illud incommodum, quod secundum tralaticium scenarum ordinem per longissimum temporis spatium nec agens quicquam nec audiens conspiciensve, nec conspectus a Phanisco, Theuropides astet: sed verendum ne aliud ita incommodum succreverit. Quid enim iam agere Phaniscum et conservum existimabimus, dum per duodetriginta versus (III, 3) Tranio et Theuropides e Simonis aedibus reduces colloquuntur? Scilicet Callidamatis exitum exspectant et ecquis tandem intus sit speculantur. Audio. Exspectent igitur et speculentur: nec vel illi Tranionem conspiciant cum Theuropide exeuntem, nec hi ipsi per maximam partem colloquii sui adversitores illos. Ac reputandum sane, diversis in locis utrosque versari, ante Theuropidis aedes adversitores Callidamatis, ante Simonis aedes cum Tranione Theuropidem. Nec offensioni talia fuisse, quae, si e rei veritate censeantur, parum probabilitatis habeant, satis esse documento haec una fabula poterit. Nec enim III, 1 initio sermocinantem cum Theuropide Tranionem

ante v. 33 danista animadvertit, nec III, 1 extr. et III, 2 init. vel Simo aut Tranionem aut Theuropidem, vel ipse Theuropides ut videtur aut Simonem aut Tranionem: et tamen vicinae sunt Theuropidis Simonisque aedes. Quid? quod post colloquium cum Simone habitum tantum iter Tranio, ut ad erum redeat, conficere cogitandus est, quantum decem versibus (88 sqq.) recitandis sufficiat, ipse autem Theuropides 'heus Theuropides' verbis (v. 97) servo inclamandus? — Sed tamen quod per maximam partem illius, in quo versamur, colloquii non esse Tranioni conspectos Callidamatis adversitores largiti sumus, id non item pertinere ad ipsum finem huius scenae potuit. Non nescio, quid excusationis paratum sit. Nam Tranio cum sane ad congerrones se suos collaturus sit v. 27, tamen hoc quoniam non potest non clam facturus esse, ita quidem ut Theuropidi videatur rus potius petere arcessendi filii caussa: in contrariam Theuropidiis aedibus partem oportet iter deflectat, unde per viarum ambages quasdam ad posticum aedium illarum reversurus sit. Esto. Verum ne oculos quidem discedentem in eam domum coniicere, unde tantum tamque praesens ei periculum immineret, id profecto nimium fuerit nec ullo modo credibile, praesertim cum ad illius domus cogitationem semet ipse his verbis revocet:

Dicam ut hic res sint quietae atque hunc ut hinc amoverim. *)

Ergo illuc spectet necesse est et nihil tamen conspiciat. E quo consequens est ut nunc lateant, qui antea ante fores steterint: quos si conspexisset Tranio, ilico de se actum esse omnemque fraudem suam etiamtum praesenti Theuropidi patefactum iri intellexisset. Quodsi, quo se abdiderint, quaeris, non est difficile respondere. Quippe pone vestibulum aedium Theuropidiarum

---

*) Nulla Maio fides habenda, qui in Ambrosiano codice sic legi hunc versum perhibeat:

Dicam ut hinc res est quaeso ar(ma ferte) manum pueri.

Nostris oculis nihil nisi haec apparuerunt:

Dicam ut hinc res sint qu..s. . . . . moueri

ut de eo certe non sit dubitandum, quin 'amoverim' scriptum fuerit in fine versus. Quo in loco aliquoties ille liber Ī habet pro IM et quae id genus alia sunt. Nec quicquam ineptius verbis a Maio positis. Vnum S illud, quod est post QU.., haereo quam in partem interpreter. Quod ubi missum feceris, in litterarum spatia ea quae vulgatur scriptura apprime convenit. — Ceterum cum in scriptis libris sit 'atque ut hunc hinc amoverim', poteris si males de elapsa syllaba cogitare: 'atque út *ego* húnc hinc amóverim'.

se receperant, et pone eum quidem parietem vestibuli, qui a Simoneis aedibus remotior esset. Frequens enim cum in reliqua Romanorum comoedia tum in hac fabula vestibuli usus est et late patens: quem si non satis animadvertas, saepe fiat ut sive poetae artificium sive consilia personarum parum perspicias. Velut quod Most. II, 1 fit convivium, id cum non in aedibus fieri, sed ante aedes vv. 47. 50. 54. 58. 78 doceant, ubi tandem nisi in vestibulo haberi cogitabis? Quodsi pergis quaerendo, cur illuc isti se servoli receperint, satis hoc eo versu significatur, qui ultimus est ante IV, 2, 24: 'cauto opus est, ne huc exeat qui male me mulcet'. Tergo igitur suo Phaniscus metuit: quod qui potest in tutum certius recipere quam angulo aliquo, in quo latitet, occupato? An vero, qui, quid mos comoediae flagitet et constans Plauti consuetudo, perspexerit, illud ipsum latendi consilium credat significatum potius a Phanisco esse quam planis verbis enuntiatum? Quod cum fieri potuisse confidenter nego, tum huius confidentiae habeo unde certissimum firmamentum petam. Namque aliquid post ea, quae attuli, verba excidisse iam ita demonstrabo, ut prorsus omissa de scenarum ordine actionisque rationibus quaestione Phanisci orationem extremam, qualis tandem sit per se spectata, excutiam. Est autem illius in Vetere codice inde a IV, 2, 19 haec species:

Heus ecquis hic est maximam qui his iniuriam
Foribus defendat? hecquis ecquis huc exit atque aperit?
Nemo hinc quidem foras exit. ut esse addecet nequam homines ita sunt.
Sed eo magis cauto est opus Ne huc exeat qui male me mulcet.

Quorum nemodum qui numeri essent cum aliqua probabilitate definire potuit. Nec fieri hoc prius poterit, quam lacunae alicuius sedem indagaveris sententiae quidem vitio nullo indicatae. Nulla arte ullum opinor metrum extundes nisi ascitis inter 'foras exit' et 'ut esse' aliquot vocibus. Quod ubi feceris, mirum est non unam, sed duas inter se diversas vias patere summae numerorum concinnitatis recuperandae: ut aut hoc genus versuum restituas sat multis exemplis comprobatum:

–́ ⏑ – –́ ⏑ – || –́ ⏑ – ⏑ –

aut hoc non usitatum quidem, sed minime vel ineptum vel incredibile:

⏑ –́ ⏑ – ⏑ –́ ⏑ – || –́ ⏑ – ⏑ –

Ad priorem formam ut Phanisci verba revocentur, paucis quibusdam emendationibus opus est:

Heus,
Écqui hic est máxumam qui his iniuriam
Fóribus defendat? ecqui éxit atque aperit?
Némo [homo] hinc quidém foras éxit [qui aperiat. *)
Hércle] ut esse áddecet néquam homines, ita sunt.
Séd eo mage caúto opust, ne húc [nunc] exeat,
Quí male me múlcet — ‖ —́ ⏑ — ⏑ —

Paucioribus etiam mutationibus alteram formam nancisci licet:

Heus, écquis hic est máxumam qui hís iniuriam
Foribús defendat? écquis huc éxit atque aperit?
Nemo hínc quidem [huc] exít foras, [nóbis qui aperiat.
Profécto pol] ut esse áddecet néquam homines, ita sunt.
Sed eó magis cautóst opus, ne húc [nunc] exeat,
Qui mále me mulcet —́ ⏑ — ‖ —́ ⏑ — ⏑ —

Vides, utramcunque viam inieris, mancum evadere extremum versum. Quo facillima opera aut sic suppleto

Quí male me múlcet: hinc paúllum abscessero

(vel 'illúc concessero', 'illúc iam abscessero'): aut sic

Qui mále me mulcet: sátius est me hínc abscedere:

id consequimur, quo prorsus exspectationi satisfiat. Nam etsi potuerunt sane etiam plura intercidere: quando septem versuum spatia secundum calculum supra a nobis subductum suppetunt: tamen ne solet quidem istud secedendi consilium nisi brevissime apud Plautum declarari: velut solis 'huc concessero' verbis illud cum alibi fit tum Most. III, 1, 156.

§. 4.

Atque haec omnia ita disputavimus, ut de versibus 1 et 2 sc. 2 act. IV ('Illi erunt bucaedae multo potius quam ego sim restio. SE. mane tu atque assiste ilico') non dubitaremus quin recte a Camerario ante IV, 2, 3 repositi essent: nam in codicibus quidem inter III, 2, 155 et III, 1, 72 interiectos esse ab initio exposuimus. Quibus cum aliam commodam sedem nec potuerit quisquam, nec ut arbitror possit indagare, tum ex Ambrosianis fragmentis tantum certe cognoscitur, nec post III, 2, 155 nec ante III, 1, 72 collocatos fuisse. Rectissime autem Lachmannus hanc transpositionem vidit cum reli-

---

*) 'quidem' pro una syllaba est, ut sescenties alibi.

ad p. 11.

. . . . . NITAQU D N NOI

. . . . UMA V ISTFO IUS A I VUS

SES I IRA IU V SQUAI N I A D S

UN L AAP B S I Q V L I L AS A II

AI ES IAC LI QUID AIST A FF MUS S

LAPII SDQ I I S BAI S IOQUAR

ad p. 13.

NONEDEPOLUIDIO AEÇOUIDEO A I II . . NI IOITURIOSDUOS

qua schedarum permutatione ita connexam esse, ut qui duo versiculi forte elapsi traiectarum schedarum septimae (= VIII) praemittendi fuissent, ascriberentur initio sextae (= I). Cuius erroris caussam apparet hanc fuisse, quod simillima utroque loco verba '(mihi) molestus ne sis' sequuntur.

CAPVT II.

§. 1.

Tantum de vero scenarum actus tertii quartique ordine, quem Ambrosiani auctoritate prorsus confirmare licuit. Pergendum est ad reliquas schedas eiusdem libri diligentius excutiendas, sive eas superstites sive deperditas, quando hae quoque quid olim continuerint e superstitum comparatione intelligitur, postquam magnarum illarum turbarum immunem fuisse Ambrosianum patuit.

Et ut ab iis ordiamur, quae superstites sunt, gravissimarum lacunarum indicio illae sunt, quas M et Q litteris signavimus. Illius enim pagina altera (448) sex habuit ab ipso initio versus inter eos, qui nunc sunt IV, 2, 30 (Heus vos, pueri) et 31 (Erus hic noster) interpositos. Quorum versuum prope evanida vestigia, vix umbram quandam litterarum referentia, lithographi opera repraesentari in adiecta huic commentationi tabula iussi. E quibus si extiterit qui voculas probabiliter extricet, laetabor laudaboque; equidem abstineo, idque eo magis, quod ad sermonum integritatem concinnitatemque nihil quicquam desideratur. Itaque iocos quosdam et facetias interpositas fuisse puto, quibus aliquantisper Theuropidem servoli ludibrio haberent, sed ita tamen ut petulantior Phanisco conservus esset, quoniam de illo senex v. 34 'nam te' ait 'esse arbitror puerum probum'. Ergo cum quaerenti seni:

Heus vos, pueri, quid istic agitis? quid istas aedis frangitis?

ab initio tale quiddam respondissent: 'quid id ad te? tuas res cura, non alienas', et quae cogitari possunt vel similia vel consectaria, postremo demum Phaniscus deposita superbia ELOQUAR inquit (nam hoc vix dubium): cui sat commode proxima continuantur:

Erus hic noster potat. TH. erus hic voster potat? PH. ita l o q u o r.

Paullo autem post in eadem pagina versiculus ex Ambrosiano accedit post 35, e cuius paucis his reliquiis:

. ABI . . . . U . BUM . . . C . . . . . . n . . . . . . L . . . HISCEAEDIBUS

vix fallar si hanc sermonum continuitatem effecero:

TH. Púere, nemo hic hábitat: nam te esse árbitror puerúm probum.

35 PH. Nón hic Philolachés adulescens hábitat hisce in aédibus?

TH. [H]ábi[tavit:] v[e]rum [émi]g[ravit p]r[idem il]l[e ex] hisce aédibus.

36 SE. Hic senex cerebrósus certest. PH. érras pervorsé pater:

Nám nisi hinc hodie émigravit aút heri, certó scio

Híc habitare. TH. quín sex mensis iam hic nemo habitat. SE. sómnias.

Nisi males 'verum emigravit ille quidem e. h. a.' Talis autem versus accessione sententiarum nexui vel sine librorum indicio consulendum fuerat. Quo enim spectare Phanisci verba 'erras pervorse pater' dicamus? quando illis, quae v. 34 dixit Theuropides, Phaniscus quidem iam responderat v. 35. Ac de emigratione locutum esse senem, satis esse documento v. 37 potest. Omittendi autem caussam in propatulo est parem versuúm exitum fuisse. 'Puere nemo hic habitat' v. 34 transposuimus cum Ambrosiano: ex eodemque 'in' adiectum proximo versu.

Progredior ad Q, quae scheda paginas 301 et 302 aequat. Et p. quidem 301 ima quinque versus tenuit, summa autem 302 duos, qui omnes hodie desiderantur atque iam in Palatinis libris exciderant. Ex his quattuor prorsus evanuerunt in membranis Ambrosianis; eorum autem, qui ultimi sunt paginae prioris, haec tantum initia legi potuerunt:

AUT (vel MET) . . . .
PRO . . . .
ILLI . . . .

Acquiescendum igitur in eo, ut inter V, 1, 13 et 14 lacunam esse cognoverimus septem vel prope septem versuum: siquidem unus alterve propter nimiam longitudinem potuit divisim scriptus esse. Et aliquid sane deesse facile potuerat inde existimari, quod v. 13 'clam esse' verba subiecto grammatico carent. Septem autem versuum illorum in promptu est quale potuerit argumentum esse: cuius ut expositionem compendifaceremus, hos lusimus quos infra posuimus:

13 Nám scio equidem núllo pacto iam ésse posse clám senem,
Quíbus dolis concénturiatis éum ego ludificátus sum.
Nam út erum vidi géstientem fálso mercimónio,
Métuo ne ad nostrúm vicinum prótinam contulerít pedem,
Pro émptis aedibús, quas inhiat míser, ut pretium sólveret.

Ille ubi vendidísse se unquam eas aédis pernegaverit,
Néque se argentum accépse, sat scio rem ésse factam omném palam,
Quíbus mendaciis celarim a gnáto rem dispérditam.
14 Séd quid hoc est, quod fóris concrepuit próxumae vicíniae?

Ceterum quod ne sic quidem, quanquam duobus in pagina 302 versibus accedentibus, expletur constans undeviginti versuum numerus, id duplicem caussam habet. Nam non modo binorum spatia divisi vv. 15. 21 et 22 aequant, sed duo praeterea post v. 15 spatia intercedunt novae scenae, ut consentaneum est, ab v. 16 ordiundae:

Ilico intra limen ista státe, ut, cum extempló vocem:

sic enim Ambrosiani has litteras LIMENIS . AST . . . . . . UM interpretor, cum vulgo sit 'limen astate illic ut cum', pro quo recte, absque Ambrosiano esset, 'astate illi' Bothius.

§. 2.

Praeter schedas autem M et Q singulos versus nunc elapsos conservarunt etiam J et N. Pertinent enim huc ea, quae incredibili et negligentia et perversitate Angelus Maius de ineditis quibusdam, quos in Ambrosiano codice reppererit, versibus his verbis narrat: 'In alio Mostellariae folio haec legebam:

Non edepol video. At ego video volturios duos.
. . . .
Puere atque . . . . hac me'

Quorum priori cum praeterea conferri iubeat Most. III, 2, 147 sqq.: hoc omne quale tandem sit et quo valeat, diligentius declarabo. Vix enim mortalium quisquam divinando illud assequatur, priorem versum, sed aliquot syllabis auctiorem, positum esse post ipsum illum, quem commemorat Maius, versum 147 sc. 2 act. III: alterum autem longo ab illo intervallo remotum exstare in IV sc. 2 eiusque scenae esse antepaenultimum. Dicam ordine de singulis. Et priorem quidem Bothius sat inficete sic suppletum 'Non edepol ego video: At' e. q. s. collocandum post 152 putavit. Nec vero librariorum ille culpa mancus est, sed vitio editoris Itali, qui eas, quae sunt inter 'video' et 'volturios' litteras circiter octo novemve turpiter neglexit. Quarum quae tenuissima vestigia supersunt, quantum potui calamo imitatus repeti curavi exemplo lithographico. Potuerunt eo loco multa non inepte dici, velut 'video pictos volturios', 'video hisce oculis volturios', alia: propius quam reliqua, quae in mentem venerunt, ad vestigia illa accedere visum est 'video ad laevam voltu-

rios'. Simul emendatiores apposui coniunctos cum illo versus:

147 TR. Viden pictum, ut ibi lúdificatur córnix volturiós duo?

TH. Nón edepol video. TR. át ego video ad laévam volturiós duo:

148 Córnix astat: éa volturios duó vicissim véllicat.

Ita et caussa omissi versiculi tanquam in oculos incurrit, et multo commodius versus 148 verba ibi collocata habes, ubi iam non interrogat Tranio, sed exponit et affirmat. V. 147 vulgatur 'pictum, ubi ludificatur una cornix', pro quo Bothius substituit 'p. ubi ludificat u. c.' Sed nec 'ubi' particulam habeo qui satis expediam, et supervacaneam 'una' vocem, quae facile addi ab interprete potuit, omittit Ambrosianus. Ergo 'ut ibi' scripsi servata deponentis forma, 'ibi' illud referens ad idem, in quo perscrutando versantur vestibulum. 'ubi' num sit in Ambr., non magis patet quam primo versu 'duo', an 'duos' item ut altero tertioque versu, habeat: 'duo' utroque loco est in Palatinis.

Difficilius est de altero versu iudicium, cuius hic fuit, si librorum fidem sequimur, cum contiguis nexus:

73 PH. Alio credo comissatum abisse: abeamus nunc iam.

TH. Puere . . q . . . . hac me . . . .

74 TH. Puere, iamne abis? libertas paenulast tergo tuo.

75 PH. Mihi, nisi ut erum metuam et curem, nihil est qui tergum tegam.

Sic enim ultimum scripsi duce Ambrosiano, in quo est NIS . U . HRUM h. e. 'nisi uti erum'. Vulgatam scripturam 'nisi herum' e Palatinis, in quibus est 'nisi erum ut', sic correxerat Bothius: 'nisi hérum uti', non male, sed ut illud praestet. Eo autem, qui excidit versu, nos quidem nihil potuimus nostris oculis expiscari nisi ab initio 'Puere . . q . . .': syllabarum quae sunt 'hac me' nec vola nec vestigium apparuit: sed tamen Maio credamus olim apparuisse. Quo autem illa tandem spectare dicamus, quae Theuropidem puero dicentem faciunt: 'libertas paenula est tergo tuo' —? Explicant: liberum paenula tibi tergum est h. e. paenulam non gestas. Id ut saltem posset fieri, lenissima mutatione Bothius scribebat 'libertas paenulae est tergo tuo': nam 'penula est' tenent Pall., 'paenulast' Ambr. Sed quae vis esset, quae ratio, qui nexus huius ioci (nam de ioco cogitarunt), nec Bothius nec alius quisquam demonstrare potuit: qui quidem iocus, ut dicam quod res est, ineptissimus est et ultra quam dici potest frigens. Quid multa? sermocinantibus sic illa distribuenda sunt:

TH. Púere, iamne abis? PH. libertas paénulast tergó tuo:

Mihi, nisi ut erum métuam et curem, níhil est qui tergúm tegam.

Hoc enim servolus sibi volt: tu quidem non habes cur tergo timeas, ut qui sis liber: tibi igitur ipsa libertas praesidio et tanquam tegumento tergi est: contra mihi, qui servus sim, nihil praesidii paratum praeter ipsam eri curam et servilem obedientiam. Ecquid autem caussae est cur nihil Theuropidi, omnia sibi timenda esse Phaniscus hoc quidem loco dicat omnino? Nihil enim, quod huc spectaret, protulerat senex: quando nimis profecto leve illud est, quod 'iamne abis' interrogarat. Ergo hoc ipsum indicio est, qualis paullo ante versus exciderit. Qui quidem si non fuit, at potuit hic esse:

TH. Púere, [se]q[uere, te óbsecro,] hac me. [PH. térgo timeo. TH. né time.]

Púere, iamne abis? PH. libertas e. q. s.

Secum una ire Phaniscum iubet, ut habeat quo teste utatur in Tranionem iam consulturus. Eri timorem puer caussatur. Leve hoc esse et nihil timendum senex respondens iamiam facessere illum videt discedentemque his verbis inclamat: 'puere, iamne abis'? Quorum haec vis est, ut omisso iam comitandi consilio saltem aliquantisper etiam remanere Phaniscum velit, quo plenius rerum a Tranione gestarum rationem sciscitetur. Puer autem illuc respiciens, quod Theuropides 'ne time' dixerat, facile tu quidem, inquit, istud dicis, quippe qui ipse caussam timoris nullam habeas: a qua longe mea condicio distat. 'Paenula' igitur pro tutela dicta propter 'tegendi tergi' notionem: ut ne opus quidem sit huc ascita Nonii notatione quadam, qua is 'penulam' ait p. 448, 24 'abusive' ['ad' inserendum] 'omne quicquid tegit nobilissimi veteres transtulerunt'. Cuius usus quod e Varronis Manio exemplum posuit, eo non illud potius, etiam figurate dici, docetur, quam transferri ad aliarum corporis partium tegumenta.

§. 3.

Denique e B quoque novus versus prodit: quae res cum caussarum nexum paullo intricatiorem habeat, longiorem sibi disputationem poscit. Sciendum est enim, qui inde a Camerario inter III, 1, 70 et 72 collocatus est:

TH. Eia mastigia, ad me redi. TR. iam istic ero:

eum versum non hic legi in codicibus, sed post III, 2, 32. Atque generatim consideranti facile apparet omnino alienum a neutra scena esse. Nam tantum in aperto est, inclamari illis verbis digressum a Theuropide Tranionem et ad erum revocari: digressus autem Tranio in illa scena ad danistam erat, ad Simonem in hac. Praeterea fatendum est ita verba comparata esse, ut

de nexu non sit nimis timendum. Nam id ipsum agitur profecto, ut subita eri acclamatione sedulum aliquod Tranionis sive cum danista sive cum Simone colloquium interpelletur, servus autem, quamvis se obsecuturum respondens, tamen in intercepto sermone parumper pergat. Verumenimvero bono poetae quoniam in ipsa imitatione vitae quotidianae tamen illud curandum est, ut ne inepte imitetur, is de quo agimus versus credi nequit post III, 2, 32 positus fuisse: ubi quidem vix institui coeptus sermo quidam, qui quo evasurus sit prorsus lateat, interrumpatur importunissime. Quod cum Camerarius vere sensisse, non tamen continuo ad aliam scenam transferre debebat. Et repugnat ipsum metrum evidentissime: fugit enim illum, trochaicam mensuram 'eia' particulam aequare et accentu in paenultima notari *): e quo consequitur non iambicum versum esse, ut reliquos scenae primae, sed creticum, satis eum et leni et certa emendatione sic pridem ab Hermanno Elem. doctr. metr. p. 217 restitutum:

TH. Éia mastígia ad mé redi. TR. iam isti ero.

Atqui hinc relegato molesto versiculo qui tandem satis coeunt contigui versus 70 et 72? Nam post danistae verba 'quin non peto' prorsus praeter exspectationem sane Tranio 'molestus ne sis' infert: quando qui petit potius, quam qui non petit, molestiam exhibet. Nec hoc incommodum ullo modo probabiliter iis transponendi machinis vel Pistoris vel Bothii sublatum est, quas

---

*) Vnum est quod repugnare videtur exemplum Merc. V, 4, 38:

LY. Ora ut ignoscat delictis eius atque adulescentiae.
DE. Pérgin tu autem? eiá superbe invéhere? spero ego mihi quoque
Tempus tale eventurum e. q. s.

Nolo e collocatione particulae argumentari: fortius eam a memoriae fide adorior. Nec enim 'eia' vel in Vetere vel in Decurtato exstat, sed in hoc est 'hia', in illo 'huc'. Vnde profectus Bothius scripsit: 'Pergin tu autem in hunc superbe invehere?' dupliciter quidem lapsus. Nam et 'in hunc' est cur hoc loco merito displiceat pro 'me' positum: multum enim differt praegressum 'hunc senem:' et soloecum est ac sine exemplo 'invehere' activum. Duabus litterulis, quae exciderint, revocatis mecum scribe:

Pérgin tu autem? [ad]húc superbe invéhere? e. q. s.

Nulla autem accentus offensio in concursu trium brevium syllabarum Cas. II, 3, 14:

Eiă mea Iuno nón decet tam tristem te essĕ tuó Iovi:

(vel 'te tam tristem esse', vel cum Bothio 'esse te tam tristem t. I.': nam in libris est 'te esse tam tristem').

prorsus evertemus cap. III, §. 4. Contra praeclaro auxilio codex Ambrosianus praesto est, integrum post 70 versum excidisse monstrans, cuius lacera membra

. . . . U . . . . FAENUS. . . . U. . . U . . . . MIHI

nescio an recte in hoc corpus colligam:

Reddundumst faenus, faenus reddundumst mihi.

Faenus enim, non sortem se petere etiam eo versu, qui nunc est 64, inculcat: 'TR. Sortem accipe. DA. immo faenus, id primum volo'. Sortem autem cur Tranio promittat, parum expediit Taubmannus: immo id ille promittens, ad quod parandum aliquantum temporis necessario concedendum, moram dedita opera nectit simulque falsa spe exhilaratum danistam facilius hinc se amoturum sperat. Non minus autem commode ille, quem recuperasse videmur, versus a Tranionis responso ('Molestus ne sis') excipitur, quam in ea convenit quae praecedunt. Quae cum valde lacunosa in libris mss. exstent, imprimis dolendum est huius totum initium paginae in Ambrosiano codice prorsus evanuisse. Sed qualiacunque fuere, quae ibi vetustissimae membranae consignata tenuerunt, diversa ab intolerabilibus Camerarii supplementis fuisse certum est. Quibus sine mora expulsis vide num diligentissime observatis lacunarum spatiis, qualia sunt in Palatinis, ascitisque cum aliorum tum Acidalii quibusdam inventis sic rectius sermones illi procedant:

Non dát, non debet. DA. nón debet? TR. ne gry' quidem
Ferri hinc potest. an [vis hinc ali]quo abeát foras?
Vrbem éxul [linquat faéno]ris caussá tui?
Quin sórtem [pol]licébitur. DA. quin nón peto:
Reddúndumst faenus, faénus reddundúmst mihi.
TR. Moléstus ne sis: némo dat: age quid lubet.

Nimium est, quod Tranionem v. 67 respondentem faciunt 'ne gry quidem debet': quo fit ut satis inepte proximi versus initio quaeratur 'ferre hoc potes'? quod quidem, praesertim sequente altera interrogatione illa quae fit 'an' particula, intelligi prorsus nequit. 'Non dat, non debet' ab initio dixerat intemperantius vociferans nec singula verba pensitans; mox ubi acrius instans danista 'non debet'? obstupefactus quaerit, iam non serio asseverare Tranionem convenit, quod incogitanter antea iecerat nec postea ullo modo tenet: at illud convenit, asseverantius iterata altera parte prius dictorum ('non dat') callide declinare responsionem. V. 69 quae vulgantur: 'Vrbem exul linquat factus

hic causa tui', non hercle latina sunt, sed barbara. Nec 'hic' in Vetere codice est, sed ipsum quo usi sumus 'ris' post lacunam. Versus 70 supplementum Camerarianum ('Quoi sortem vix dare licebit'), ut de dativo illo taceam, non magis metrum habet quam quod versui 68 adhibuit ('an mavis ut al. ab. f.') Trium litterarum spatium recte explevisse reposito 'pollicebitur' verbo videmur: quod sic exaratum 'pollicebit⁓' peperit Palatinorum scripturam 'sortem ... licebit': nam 'sortem potius licebit' in solis est noviciis libris interpolatis. Nec 'dat' dicit, nec 'dabit', ac ne 'pollicetur' quidem, sed exquisitius etiam levissimum omnium 'pollicebitur'.

Ad III, 2, revertor, unde illum, de quo quaerere instituimus, versum in III, 1 Camerarius transtulerat. Nam ne illic quidem ferendum esse cum antea significavimus, tum multo evidentius eorum, quibuscum in libris mss. iunctus est, rationes accuratius expensae docent. Quorum haec est in Palatinis species:

30 Quid agis T. hominem optumum teneouamice facis
31 Quom me laudas. T. decet certe S. hercle te habeo hau
32 Bonum teneo servom . . . . .
Eia mastigia ad me redieram istic ero
33 Quid nunc quam mox. S. quid est. T. quod solet fieri.
34 Dic . . . . quid id est

nisi quod in Decurtato est 'melaudis' pro 'me laudas', 'Etiam astigia ad me redie am' v. quarto, et 'Hic' pro 'Dic'. Statim apparet horum tertium versuum mutilum esse: quod non fugit Camerarium. Huius enim supplementum est quod nunc fertur repugnante metro, satis apta sententia: 'TR. quid ita vero, Simo?' Id cum parum sibi constans non significasset in sua editione Gronovius dispari litterarum forma, accidit ut pro Plautinis illa verba ab Hermanno haberentur Elem. d. metr. p. 217. Quae autem v. 33 sequuntur, res ipsa clamat sermocinantibus ita dispertienda esse, ut 'quod solet fieri' Simoni, 'quid est' Tranioni tribuantur: unde consequitur Simonis esse 'quam mox' verba, quorum facile intelligitur hanc esse vim ἀποσιωπητικήν: 'quam mox nequitiae et helluationis tuae poenam lues?' vel definitius etiam: 'quam mox in malam crucem ibis?' Eaque nemo non videt illis continuari quae antea Simo dixerat: 'te haud bonum servum teneo'. Rursum his praeter opinionem auditis fieri prorsus nequit quin vel miretur vel indignetur vel etiam interroget Tranio, quid tandem rei sit quod ille crepet: idque fecit iis quae exciderunt verbis. Nec quaerenti querentive deest senex, non ille

quidem aperte respondens, sed per cavillandi ambages opprobrium in Tranionem coniectum illis ipsis interpretans quae consequuntur: 'quam mox finem ista flagitia habitura sunt?' Exemplum ponam redintegratorum versuum, propterea potissimum incertum, quod multa comminisci pari probabilitate licet.

Quíd agis? TR. hominem óptumum téneo. SI. amicé facis,
Quóm me laudás. TR. decet cérte. SI. [at] hercle [égomet] te
Haút bonum téneo servom. [TR. hém quid est, óbsecro?]
SI. Quid nunc? quam mόx —? TR quid est? SI. quód solet fieri.
TR. Díc[edum, te óbsecro, mi Simo,] quid[nam] id est? *)

Vides tam necessario hos omnes sermones inter se vinculo invicem connexos esse, ut nullo pacto dirumpi interiecta Theuropidis inclamatione Tranionisque responso possint. Et ut potuisse interpellari largiamur potius quam concedamus: at ita qui tandem fiat, ut nihil eorum, quae inter servom et erum agantur, Simo animadvertat, vel si animadverterit, non aliquo modo miretur, sed quasi nihil prorsus interciderit, quod inceperit persequatur?

---

*) Versu 31 ut aliquid excidisse credatur, et numeri flagitant sane et sententia: sed potuit id aliquanto minus esse. Nam etsi Hermanni auctoritati hoc tribuimus, ut tetrametros supra describeremus, tamen id ita tantum fecimus, ut posse tetrametros esse, non ut non posse non esse significaremus. In promptu est enim de altero illo versuum genere cogitare, quod e dimetro cretico et tripodia trochaica catalectica compositum toties in hac scena creticis tetrametris mixtum est. Atque ad hanc formam versum quidem 31 longe adeo probabilius revocaveris:

Quóm me laudás. TR. decet cérte. SI. [at] hercle te:

nam 'habeo' in libris additum nulli usui est: additum ut puto ab interprete, qui hoc a Simone sive dici sive dicendum fuisse significare vellet: 'te haud bonum servom habeo'. — Nec difficilius eadem forma restitui proximo versui poterit:

Haút bonum téneo servom. [TR. óbsecro, quid est?]

de quo tamen prorsus ambiguum iudicium: non item extremo poterit, quia ita vix ullo modo dactylus vitabitur pro trochaeo positus, velut

Díc[edum, te óbsecro, quód solet] quid id est?

Ceterum eo versu supra posuimus quod simplicissimum videbatur. Potueramus etiam: 'Díc [modo, nisi tibi incómmodumst,] quidnam id est?' Nam Camerarii quidem languet inventum: 'Díc [igitur, quód solét fieri] q. i. e.:' nec fert talem repetitionem indoles Plautina. Ceterum 'dicedum' habes Rud. IV, 4, 112. — Sunt autem haec omnia suapte natura incerta. Vt rursum dolendum sit in hac quoque Ambrosiani pagina, quae III, 2, 17 ad 34 tenuit, hodie ne unum quidem verbum legi posse.

An illuc eam ipsam, qua mox utitur, 'nunc' particulam spectare putabis? Non male putares, si ulla Simoni caussa esset de reditu Theuropidis cogitandi: de quo quidem reditu versu demum 54 ita eum Tranio edocet, ut nihil eiusmodi Simonem suspicatum esse appareat. — Sed ut paullum declinem orationem, habet sane illud 'nunc' aliam dubitationem, cum ea quaestione, quae de Theuropidis interpellatione est, non coniunctam. Nam etsi saepius illa ipsa verba, 'quid nunc?', alteri interrogationi alicui praemittuntur, atque adeo 'quid nunc? quam mox' — consociata exstant Cas. III, 6, 16 ('quid nunc? quam mox recreas me?'): tamen non potest profecto illa particula unquam nullam vim habere, sed necessario certae temporis sive condicionis notationi servit. Atqui Simo quid tandem caussae habet cur nunc potissimum imminere poenam credat? quando nihil accidit, quod ille quidem sciat, quo talis suspicio nitatur. Ergo hoc incommodum ut tollatur, mea ipsius commenta aliqua ex parte sic corrigo:

SI. [at] hercle te
Haút bonum téneo servom. [TR. éia veró! SI. cave.]
TR. Quíd nunc? SI. quam móx? e. q. s.

(vel etiam planius: 'TR. éia. SI. cave sis tibi:') aut in alteram illam metri speciem, de qua proxima annotatione dixi,

TR. éia. SI. cave tibi.

Ita quidem Tranio, postquam 'eia' particula mirationem cum simulata indignatione significavit tantum, mox 'quid nunc' ait 'in mentem tibi venit ut increpes, qui antea bene mihi volueris?' deinde divinare se dissimulans quo 'quam mox' verba spectent, 'quid est' quaerit; postremo, postquam perrexit Simo obscure dictis eum eludere, impatientius urget:

Díc[edum, quód modo exórsus es,] quídnam id est?

nam ita nunc haec quoque in Tranionis sensum convenientius constituerim. — Quae si recte disputavimus, magis etiam perspicitur, quam hic nullus locus Theuropidis interpellationi sit. Praeterea si probabitur 'eia', apparet quomodo propter simile initium huc intrusus versiculus genuina verba exturbaverit.

Superest autem ut, unde tandem huc ille intrusus esse videatur, explicemus. Ac multo certe probabilius is locus in eadem, quam cum Camerario in diversa scena quaeratur. Quid multa? posita illa verba viginti post versibus fuerunt, hoc quidem nexu:

48 Séd, Simo, ita véntus nunc návem deseruit. SI. quid est?

Quó modo? TR. péssumo. SI. quaéne subdúcta erat
Túto in terram? TR. heí. SI. quid est?
TH. Eia, mastígia, ad mé redi. TR. iam ísti ero.
[Heú] me miserum: óccidi, [óccidi.] SI. quí? TR. quia
52 Vénit navis, nóstrae quae návi frangát ratem.

Coeperat Tranio iam v. 42 indicare Simoni Theuropidis reditum; pergit id facere placide et pedetentim, imagine utens navis: eademque imagine, quid rei sit, Simoni significat v. 52. Quid est igitur, quod ab illius initii ad huius finis lenitatem transitur per concitatissima tanquam desperantis vel repente perterrefacti verba: 'hei — — me miserum, occidi —?' Videlicet appropinquantem Tranio Theuropidem conspiciens, vel certe impatientiam aliquo modo prodentem minitantemve, subito in exclamationem illam erumpit, 'hei!', mox autem, ubi stomachose inclamantem erum his verbis, 'iam isti ero', parumper placavit, non iam sibi temperat quin desperationem palam profiteatur: 'heu me miserum, occidi, occidi!' Imprimis autem aptus dimeter necopinato terriculo efferendo rerumque quae aguntur commutationi alicui declarandae. Ceterum bis fuit verborum ordo leniter mutandus: nam in libris v. 48 est 'nunc ventus', v. 52 'navi quae'; alia quaedam vel Acidalius vel Bothius praeiverat. *)

*) Quodsi rectius Hermannus statuerit trochaico tetrametro haec verba comprehensa fuisse:

SI. Quí? TR. quia venit návis, nostrae návi quae frangát ratem:

nihil sane nobis aliud relictum sit, nisi ut ei tetrametro praemittantur quidem hi versus:

Quó modo? TR. péssumo. SI. quaéne subdúcta erat
Túto in terram? TR. heí. SI. quid est? TR. [heú] me miserum, óccidi:

(nisi quidem hic quoque malueris tripodia trochaica ascita: 'Túto in terram — heí — quid est — mé miserum, occidi':) subiiciatur autem is de quo agitur: 'Eia mastigia' e. q. s. Quae ratio si non tam commoda sit quam supra proposita, tamen habeat qui item defendatur. Ita enim utraque exclamatio, et 'hei' et 'me miserum, occidi' ad subitum terrorem Tranionis, quippe erum appropinquantem videntis, pertineat: ad Theuropidis autem inclamationem nunc demum interiectam Tranionisque responsum ('iam isti ero') Simo iis verbis respiciat quae sunt proximo versu: 'quid est negoti?' Iambicis enim octonariis in hunc fere modum pergitur:

SI. Vellem út tu velles, Tránio. sed quid est negoti? TR. [ego] éloquar:
Erus péregre venit e. q. s.

De quibus versibus, quorum singularis est in libris mss. condicio nec expedita ratio,

§. 4.

Transeundum est ad deperditas schedas. Et earum quidem, quas k et l litteris notavimus, spatia iam cap. I ad calculos vocavimus. Schedae autem f eiusque quae eam praecedit paginae (78) cum oporteat quinquaginta septem versus esse, tamen hodie tantum quinque et quinquaginta habentur inter III, 2, 16 et 72. Atque unus quidem ea, quam modo pertexebamus, disputatione accessit inter v. 50 et 52: alterum ubi excidisse credamus, non minus difficile dictu est quam ubi alium, quo plenior Ambrosianus in scheda c fuit. Nam cum quinque et triginta versus hodie interpositi sint inter III, 1, 85 et 121, apparet ad plenum numerum duarum paginarum tres deesse. Quorum duos nescio an recte illos fuisse putem, quos cum v. 102 sociari iussi Mantissae §. 1: eosdem ut bis scriptos codex tenuerit: de tertii sede cum omnia in ancipiti coniectura posita sint, tacere quam hariolari malo. Sed revera et hic et illic saltem singulos deesse versus, id quidem controversum esse vix potuerit: arguit enim computandi necessitas, quae in haec genera metrorum cadit brevioribus versibus comprehensa. Eaque ipsa de caussa aliquanto incertius de scheda h iudicium est. Nam cum trochaici sint, qui inter III, 2, 109 et 141 hodie leguntur numero triginta unus, quidni in duabus paginis septem, quos desideramus, potuerint divisim scripti esse, quales statim in proxima pagina (295) revera tres reperimus? Quanquam si demptis vv. 130. 131, quorum cap. I §. 2 mentio facta, adeo novem versuum multitudine hodierni numeri ab Ambrosianorum norma distent, hoc propemodum nimium fuerit et ita comparatum, ut de omissis quibusdam suspicio valde augeatur. Fatendum est tamen nec ab interpolationibus nec a perpe-

---

quoniam non potest breviter dici, explicatius olim agam, cum hanc scenam universam tractabo: neque enim prius certius iudicare de singulis licebit, ut quae invicem ex se nexa sint multifariam. Quanta autem in hoc genere cautione opus sit, vel hinc intelligitur, quod minimo negotio ad trochaicum septenarium etiam vv. 48. 49. revocari possunt:

Séd, Simo, ita nunc véntus navem [súbito] deseruit. SI. quid est?

Hoc unum iam nunc fateor, de antistrophicis ratiónibus huius scenae, quas sagax Hermanni ingenium investigavit, non mihi tam persuasum esse quam ipse vellem. — Sed quocunque modo de reliquis iudicabitur, illud puto certum esse, pristinam a nobis sedem suam tanquam extorri versui illi 'Eia mastigia' e. q. s. indagatam esse, sive versui 52 illum praemiseris sive postposueris.

ram vel iteratis vel transpositis usquequaque liberum esse Ambrosianum: cui generi longius persequendo ipsam quam subiecimus Mantissam destinavimus.

§. 5.

Sed longe gravissimum restat et quod eiusmodi excusationem vel aliquam dubitationem minime admittat. Nam quattuor paginae illae, quae sunt schedarum o et p, spatium explent sex et septuaginta versuum. Atqui hodie inter IV, 2, 75 et V, 1, 2 non plura sunt quam unum et quinquaginta spatia. E quo necessario consequitur, lacunam nunc esse in una scena IV, 3 viginti quinque versuum: senarii enim sunt, in quo genere versuum numeri nunquam non congruunt numeris spatiorum. Ergo non ullo modo haesitandum, sed inquirendum quo in loco vel quibus in locis illius scenae sive ad sententiam sive ad grammaticam metricamve rationem aliquid deesse videatur. Et eiusmodi sane primum illud est, quod, ubi Theuropides dixerat v. 24:

quod me absente tecum hic filius
Negoti gessit:

Simo sic respondet:

mecum ut ille hic gesserit,
Dum tu hinc abes, negoti? quidnam aut quo die?

Quae structura verborum cum prorsus vitiosa aut potius nulla sit, Bothii quidem satis inscito artificio, quo 'negotia' substituit pro 'negoti', nihil hercle proficimus. Accedit autem, quod nullo omnino cum his vinculo proxima continentur Theuropidis verba: 'Minas tibi octoginta argenti debeo'. Ergo hic cum aliquid excidisse certum sit, tamen ut cum verborum tum sermonum integritas restituatur, et sufficiunt paucissimi versus nec posse plures asciscì sine concinnitatis detrimento videntur. Nihil enim in hac sermonum continuitate puto desideratum iri:

SI. Quid autem? TH. quod me absente tecum hic filius
25 Negoti gessit. SI. mecum ut ille hic gesserit,
26 Dum tu hinc abes, negoti [quidquam? TH. ne nega,
Etsi tibi aegre nunc est.] SI. quidnam? aut quo die?
[TH. Molestus ne sis. rem omnem in pauca conferam:]
27 Minas tibi octoginta argenti debeo.
SI. Non mihi quidem hercle. verum si debes, cedo:

Fides servandast: ne ire inficias postules.*)

Verumenimvero quae his continuantur:

TH. Profecto non negabo debere, et dabo:
Tu cave quadraginta accepisse hinc ne neges.
SI. Quaeso edepol huc me aspecta et responde mihi.
Te velle uxorem aiebat tuo nato dare:
Ideo aedificare hoc velle aiebat in tuis.
TH. Hic aedificare volui? SI. sic dixit mihi.
TH. Hei mihi, disperii: vocis non habeo satis e. q. s.:

haec igitur longe longeque etiam maiori offensioni sunt. Nam ne in levioribus haeream, omnem ordinem sermonum reique quae agitur explicationem nego a sano poeta sic praecipitari potuisse. Atque acute, ut solet, quid rei esset perspexerat Acidalius, rectissime ille sic commentatus Divin. p. 240 Grut.: 'Sequitur scena **Perii hercle**: in qua de lacuna suspiceris insigni ante istum versum:

SI. Quaeso edepol huc me specta et responde mihi.

---

*) Erat cum simili artificio eiusdem scenae his versibus consulendum putarem:

TH. Minas quadraginta accepisti, quas sciam,
A Philolachete. SI. nunquam nummum, quod sciam.
TH. Quid, a Tranione servo? SI. multo id minus.

Quorum potuisse hanc rationem esse suspicabar:

TH. Quid [igitur, quandoquidem ab illoc acceptás negas,]
A Tranione servo?

Sed nec haec interrogandi forma placet, et multo lenius corruptos numeros sic restituas:

Th. Quid? [ain tu] a Tranióne? SI. multo [hercle] id minus.

Nam post 'multó' (non ante eam vocem) lacunae spatium est in Vetere codice. Nullo autem modo Bothianus versus probabilis: 'TH. A Tranione servo? SI. Quid? multo id minus:' ac nimis ineptiunt qui de trisyllaba mensura 'Tranione' formae somniant. Nam Most. V, 2, 47 pro 'Tranioni' pridem 'Tranio' dativum Acidalius restituit:

Tranio remitte quaeso hanc noxiam caussa mea:

collato quidem III, 1, 33:

Sed Philolachetis eccum servom Tranium.

Nisi quod ea forma non a 'Tranius' nominativo cum Acidalio ducenda videtur, sed a 'Tranium' neutro. Nam et Callidamati profecto et magis etiam danistae convenit hypocoristica forma uti: 'aber sieh da mein Traniochen, der mir mein Geld nicht bezahlt'.

Nam abruptus sermo videtur, et debent alia praecessisse, quibus ab argenti debitione ad aedium inspectionem gradus fiat. Scilicet de aedium emptione alterum contendere, alterum negare prius, aliaque oportuit invicem agere, quam ad extremum hoc delaberentur'. Modo ne retractasset, quod sanissimo iudicio indagaverat; non enim ullam vim persuadendi habent quae subiecit: 'An vero de industria Plautus ista dissimulavit? Ita est. Consulto reiecit omnem eam narrationem, ne saepius in scena contra legem comicam et cum spectatorum taedio eadem iterarentur. Atque id ipse in fine innuit:

TH. Eadem ego opera haec tibi narravero,
Quis me exemplis hodie ille ludificatus est.'

Et ex his quidem versibus petitum argumentum facili opera evertas. Necdum enim vel illa Simoni fabula innotuerat, quam de hospite in Theuropidiis aedibus capitali caede necato derelictisque ob id illis aedibus Tranio commentus erat II, 2: vel quae de filii comissationibus emptaque danistae argento amica senex e Callidamatis servis compererat IV, 2. Quae omnia pertinent profecto ad ludificandi exempla illa, quibus se ludibrio habitum esse Theuropides queritur. Et ut haec mittam, quid? si priorem versum, quem non esse integrum metrum arguit, sic suppleveris:

Sume. TH. eádemque opera hàec [pórro] tibi narrávero,
Quis me hódie exemplis ille ludificátus est: *)

ad similitudinem Terentiani versus in Heautont. IV, 5, 23? Ita enim rei summa potuit iam patefacta esse, et tamen Theuropides etiam plenius et explicatius Simoni rem omnem enarrare velle. Quanquam eodem iure 'intus' inseras. — Nec vero de taedio spectatorum erat quod vel ab arte poetae vel a re ipsa metueret Acidalius. Aliud est enim bis eandem rem enarrari, aliud a diversis personis, diversissima omnium rerum condicione, rei summam denuo tangi, et ita quidem tangi, ut non ex ipsa re illa quaeratur oblectatio, sed ex affectuum varietate, quos cum illa excitat, tum per altercantium, obiurgantium, male interpretantium, obstupescentium sermones ilocalariter poeta persequitur. Quid? quod illa ne potuerunt quidem breviter agi, quando me-

---

*) Rectius enim sic scripsisse videor quam cum Bothio
Quis med exemplis hódie ludificátus est.
Nam etsi 'ille' non est sane in codicibus, tamen et 'eludificatus est' uterque Palatinus praebet, et lacunae spatium ante eam vocem Decurtatus habet.

rito a comico poeta hoc requirimus, ut ipsam rerum veritatem tanquam vitae speculo aliquo oculis nostris repraesentet. Vt si modo vera esset, tamen non hanc vim Acidalii ratiocinatio haberet, ut contrahendam Theuropidis et Simonis expostulationem, sed ut omnino non in ipsa scena coram spectatoribus agendam, verum tanquam ab illis factam tantum narrandam fuisse concederemus. Quae omnia si cui nondum satis esse ad redarguendam Acidalii excusationem videbuntur, gravissima haec reputato ex ipsa lingua nexuque sententiarum petita. Primum enim, quorsum 'hoc' et 'tuis' spectant v. 34? Deinde, quis tandem est, qui filio velle uxorem dare Theuropidem 'aiebat'? Denique quid est, quod 'respondere' Simo Theuropidem iubet v. 32, nec quicquam tamen ex eo quaerit? Ergo de lacuna quidem cum dubitari prorsus nequeat, hoc unum facile quispiam ambiguum dixerit, tantane illa videatur esse posse, quanta trium et viginti versuum spatium aequet. Non opus esse tot versibus ad eum quem requirimus nexum redintegrandum, id quidem fortassis largiamur. Contra ubi praeter unum illum locum (et eum quem antea indagavimus) aliquid in hac tota scena excidisse dicam, prorsus non habeo. Haberem, si de proxima ageretur, ubi de lacunis cum alibi cogitari potest, tum non potest non cogitari post v. 2 et post 37: quod longum est nunc pluribus persequi. Nec vero is a quo proxima scena versu orditur:

Qui homo timidus erit in rebus dubiis, nauci non erit,

quippe in eadem in qua versamur Ambrosiani pagina ultimum locum obtinens, eius scenae non fuisse primus videtur. Denique ne integram quidem scenam inter IV, 3 et V, 1 excidisse ullo modo veri est simile. Quod ita esse facile intelliges, si singulas fabulae personas, quid vel egerint vel nunc agere possint, perlustraveris; nec enim quicquam reliquum est, quod vel Theuropides nondum compererit, vel ad rerum quae aguntur ordinem integritatemque nos desideremus.

E tot igitur tantisque dubitationibus ecquo alio modo emergemus, nisi ut eius viae, cuius nobis veritatem necessitatemque prorsus persuaserimus, exemplum proponamus? Certissimum enim esse existimamus, eos qui circa IV, 3, 32 interciderint, versus circiter XXIII in una Theuropidis Simonisque altercatione esse versatos eique rei illud spatium nec parum esse nec nimium. Quod ut ita se reapse habere aliis quoque persuaderemus, explendae lacunae hoc quod infra posuimus periculum fecimus, non hercle illud ullo pacto tale, quod Plautina arte dignum putaremus, sed in quantavis tenuitate ei tamen

qua opus est demonstrationi aptum, si nec quicquam inepte moliti esse nec inutilibus ambagibus senum sermones longius produxisse iudicabimur.

TH. Profécto non negábo debere, ét dabo:
Tu cáve quadraginta áccepisse hinc né neges.
SI. Quaeso édepol ad me huc spécta et respondé mihi.
Nam quamóbrem accepisse id me argentum dictitas?
TH. Quasi véro has aedis hinc esse emptas néscias.
SI. Quas aédis aut a quo émptas dicis, te óbsecro?
TH. Quas véndidisti gnáto Philolachí meo.
SI. Egone út vendiderim? quid quaeso in mentémst tibi?
TH. Frustrá's nunc dissimulándo. scio, iam paénitet
Te has véndidisse: vérum id equidem nón moror.
SI. Satin sánu's? an me lúdificare póstulas?
TH. Etiámne intendis? sério factum hóc negas?
SI. Nego hércle vero fáctum atque adeo pérnego.
Quin iúsiurandam tibi me polliceór dare, *)
Non mi hic negoti quicquam fuisse cúm túo.
TH. Qui núnc negas? cur nón negabas ántidhac,
Quom inspicere has me iubébas meas — SI. tanquám tuas. **)
Qui id tibi negarem, quom ád me servom mitteres,
Meas hás ut inspiciúndi veniam tibi darem?

---

*) Cf. V, 1, 36: 'Quin iusiurandúm pollicitust dáre se, si vellém, mihi' et quae sequuntur aperte et lacunosa et aliis modis corrupta atque perturbata. Illo versu parum elegantibus numeris vulgo: 'pollícitus ést dare, si vellem, mihi'. Rasuram inter 'dare' et 'si' habet Vetus, liquido autem scriptum 'dare si si vellem' Decurtatus. — Ceterum haud quaquam necesse est, quae deinceps Theuropides vel se Simoni vel hunc sibi dixisse narrat Tranioni, ea omnia in superiore scena revera locum habuerint. Fieri sane potuit, ut in ius se Simonem vocaturum Theuropides reapse minaretur. Quod quidem etsi nullo negotio potueramus nostris versiculis includere, tamen praetermittere maluimus, quod talis minationis Theuropides in V, 1 iccirco tantum mentionem iniicere visus est, ut transitum sibi pararet ad eos servos commemorandos qui moxædituri essent: quos cum a Simone petisset vinciendi caedendique Tranionis caussa (IV, 3, 44), ab hoc aliquantisper credi volt quaestioni datos esse a Simone (V, 1, 38 sqq.). Eo autem progressam esse senum altercationem illam, pars eius superstes nostro sensu fidem non facit.

**) Cf. III, 2, 122.

TH. Iccírco eum misi, quiá, quae apud te sunt múlieres, *)
Eis ésse molestus nólui adventú meo.
Absque eo ésset, haud pol péterem quod erat in mánu.
20 SI. Longe áliud certe sérvos memorabát tuus.
TH. Dic mi óbsecro igitur, quíd ille memorávit tibi?
SI. Tibi dícam. hic quod gynaéceum in meis aédibust,
Hinc cápere exemplum vélle te dixit mihi. **)
24 TH. Quo mi aútem exemplum? aut quó gynaeceúm mihi?
33 SI. Te vélle uxorem ílle aibat tuo gnató dare:
Ideo aédificare hoc vélle te aibat in tuis.
TH. Hic aédificare vólui? SI. sic dixit mihi.
TH. Hei míhi, disperii e. q. s.

Vides eo quoque rem non acu tetigisse Acidalium, quod lacunam esse ante v. 32 credidit, quae dubitari nequit quin sit post eum versum. — Eo autem quod posuimus exemplo nec 'respondet' v. 32, nec 'aibat' v. 33, nec v. 34 'tuis' et 'hoc' non habent quo referantur: 'hic' enim pro 'hoc' hodie receptum e Lambini tantum mutatione manavit. Ceterum cur 'ad me huc specta' v. 32 scripserim, satis apertum esse arbitror.

Si quis autem XXIIII, non XXIII versibus comprehensum novicium illud supplementum miretur, eius quidem rei hanc esse rationem sciat, ut unius versiculi iactura compensetur, quo eandem scenam IV, 3 alio in loco deminuendam suspicor: absque quo esset, facile omitti is quem 19 posuimus versus potuerat. Sic enim vulgo pergit Theuropides:

36 Hei míhi, disperii: vócis non habeó satis.
Vicíne, perii, intérii. SI. numquid Tránio
Turbávit? TH. immo mi éxturbavit ómnia.
Te ludificatus est et me hodie indignis modis.
40 SI. Quid tú ais? TH. haec res sic est ut narró tibi.
Te ludificatus et mé hodie in perpetuum modum.

Quibus in versibus 'vicine' scripsimus cum Acidalio, 'perii interii' transposuimus cum scriptis libris omnibus, 'mi' cum Bothio inseruimus. Eidem vv. 39. 41 haec emendatio debetur:

---

*) Cf. III, 1, 150 sqq.
**) Cf. III, 2, 68 sqq.

Deludificatust me hodie { indignis modis:
{ in perpetuom modum:

cui quidem emendationi iusta fides e Palatinorum demum scriptura accedit. Sic enim priorem versum Vetus exhibet:

modis
Te ludificatus est hodie indignis dis

et in margine '꞉ꝭ me', ita tamen ut e correctura sint 'atus est' syllabae: a quo sic Decurtatus discrepat:

Te ludificatust mihi hodie indigni dis.

Alter autem versus in Vetere hic est:

t ꝭ
Deludificatust me hodie in perpetuum modum

hic vero in Decurtato:

Deludificatust me hodie in perpetuum modum

sed ut 'me' sit e corr. pro 'mi'. Attuli haec, in quibus plane apparet veteris emendatoris manus, quam plenissime propterea, quod ita sperabam fore ut sua sponte unicuique eadem, quam ego non potui procul habere, suspicio nasceretur. Nam vix mihi persuadeo tam brevi intervallo tam similem versum ab eo poeta iteratum, quem longe alium nosse videor: languetque profecto haec iteratio eo magis, quod paucissimis post versibus rursum similia verba idem Theuropides haec subiicit:

Quis me hodie exemplis ille ludificatus est.

Quocirca nescio an illorum haec fuerit pristina species:

Vicine, perii, interii. SI. numquid Tranio
38 Turbavit? TH. immo mi exturbavit omnia.
40 SI. Quid tú ais? TH. haec res síc est ut narró tibi.
41 Delúdificatust me hódie in perpetuóm modum. *)
Nunc tè óbsecro ut me béne iuves operámque des.

Vt enim v. 41 potius quam 39 servem, illud me movet, quod 'indignis

---

*) Nam ut per se illi versus etiam sic invicem sese excipere possint non improbabiliter:

TH. immo mi exturbavit omnia.
Deludificatust me hodie in perpetuom modum.
SI. Quid tu ais? TH. haec res sic est ut narro tibi.
Nunc te obsecro e. q. s.

tamen in hoc certe, ne prorsus vagetur coniectura, praestiterit ab eo quem libri prodidere ordine stare.

modis' potuit e recordatione Plautini versus qui est Rud. I, 2, 59 huc irrepere:

Delúdificavit mé ille homo indignis modis.

Quanquam dissimulare nolo etiam aliam patere corrigendi viam. Potuit enim perperam iteratis verbis, quae sunt 'Deludificatust me hodie', aliquod hemistichium extrudi, velut hoc:

TH. immo mi exturbavit omnia.
39 Delúdificatus ést me hodie indignis modis.
SI. Quid tu ais? TH. haec res sic est ut narro tibi.
41 [Dispérdidit med ílle] in perpetuóm modum.

Et fatendum est certe, longe commodius intelligi, quomodo aliquis pereat 'in perpetuum modum' (ut est Most. III, 1, 5: 'Nunc pol ego perii plane in perpetuum modum'), quam qui se dicat 'hodie in perpetuum modum ludificatum esse'.

CAPVT III.

Mantissa emendationum.

§. 1.

Persequamur primum quod in commentatione tetigimus tantum p. 4 sq. Etenim Mostellariae III, 2 post versum 129 vulgo hi leguntur:

130 SI. Vin qui perductet. TH. apage istum perductorem: non placet.
SI. Quid, quid est? TH. errabo potius, quam perductet quispiam:

inde a v. 157 autem hi:

SI. Eho istum, puer, circumduce hasce aedes et conclavia.
Nam egomet ductarem, nisi mihi esset ad forum negotium.
TH. Apage istum a me perductorem, nihil moror ductarier.
160 Quidquid est, errabo potius, quam perductet quispiam.
SI. Aedes dico. TH. ergo intro eo sine perductore. SI. i licet.
TH. Ibo intro igitur. e. q. s.

Et priores quidem duos versus ab illo loco alienissimos esse nemo est quem fugiat. Ergo delevit Gruterum secutus Bothius, ut e sola repetitione versuum 159. 160 ortos, quos apparet prorsus suo loco esse positos: parum id pro-

fecto arti convenienter. Nam nec iterata illa sunt: 'vin qui' ab initio versus et in fine 'placet', nec videri possunt interpretis esse: ut tam exquisita verba et in sententiam ipsam satis congrua non habeas sane unde irrepsisse dicas. Verum longius etiam progrediendum dubitando: nam ne posteriore quidem loco positi versus 158 sqq suis difficultatibus iisque gravissimis vacant. 'Ductare' et 'perductor' voces volunt ambigue dictas esse ambiguitatemque ad id spectare quod sit 'scorta ductare': ut in hanc partem Simonis verba Theuropides per iocum interpretatus ad aedium cogitationem, quo illa valuerint, serio revocetur Simonis responso 'aedes dico'. Largiar his satis apte necti Theuropidis verba 'ergo intro eo sine perductore'; illud non concedam, non esse importunissime interiectum illum versum 'Quidquid est, errabo potius quam perductet quispiam'. Nam si superiore versu 'perductorem' nomen Theuropides in lasciviae notionem detorserit, hic autem consimile 'perductet' verbum proprio significatu dictum, quippe oppositum 'errabo' voci, referat ad aedes; rursum autem tertio versu prior illa interpretatio repellatur a Simone: quid est tandem cur vel hic repellat quod ille iam missum fecerat, vel iam ante Simonis monitionem Theuropides ad simplicem interpretationem a petulantia ipse redeat? In his nec lepos nec ordo nec ratio, sed perversa omnia. Et tamen restant minus etiam tolerabilia. Ineptum est enim, quod volunt in 'ductandi' ambiguitate ludi: ineptum propterea, quod si sane amicae et meretrices sunt ductari dictae, id ne potuit quidem vel transferri in viros vel de viris intelligi. Postremo ipsum illud 'perductorem' non modo aliquantum languet post gravius 'ductare' verbum, sed etiam iis quae praecesserant minime consentaneum est. Neque enim usus erat Simo 'perducendi' vocabulo: ut recte et concinne 'nil moror ductarier' referantur Simonis verbis 'nam egomet ductarem', parum autem congruenter 'perductor' nomen post 'circumduce' verbum inferatur. Ergo quod exspectatur, non est ut 'perductor' commemoretur, sed ut 'circumductor'. Nec in lusu verborum aliquo unquam veritus est Plautus vel fingere novum, quod e re esset, vocabulum: si modo illud novum, cuius nos exemplum hodie non legamus. Quo autem spectat circumducendi notio, eandem in partem interpretandum ductandi verbum, ut omissa omni obscenitate de fallendo, decipiendo cogitetur simpliciter, multo id quidem senum personis convenientius: ut est Capt. III, 4, 109 'qui me ut lubitumst ductavit dolis', ibid. III, 5, 97 'suis me ductarent dolis', itemque 'ductitare' Epid. III, 2, 15.

Nunc autem ut, qui horum usus sit quae disputavimus, intelligatur,

praeter cetera illud quaerendum, quid tandem libris scriptis proditum sit, quid profectum ab editoribus. Scito igitur in Vetere codice sic scriptos vv. 159. 160 exstare:

TH. Apage istum me . . . . . . nihil moror ductarier.
Quidquid est . . . . perductet quispiam.

Nec discrepant reliqui libri, nisi quod in recentioribus, ut Lipsiensi et ed. princ., vacuis spatiis omissis verba continuata sunt. Vides suspectam 'perductorem' vocem ne esse quidem in codicibus: quam e v. 130, pariter ut e 131 hic elapsa 'errabo potius quam', huc ascivit Camerarius. Et quod 'istum me', non 'istum a me' Palatini libri exhibent, in eo ipso videor 'istum c[ircumductorem'] agnoscere. Quod reliquum est, resectis quae e glossemate orta sunt adiectisque quae interciderunt, in hanc speciem misere discerpta membra redintegranda putamus:

SI. Ého istum, puere, circumduce hasce aédis et conclávia.
Nam égomet te ductárem, ni esset mi ád forum negótium.
159 TH. Ápage istum circúmductorem: nil moror ductárier.
istum perductorem
161. 130 SI. Aédis dico: vín qui te perdúctet? TH. apage, nón placet:
160. 131 Quicquid est, errábo potius quám perductet quispiam.
161 [SI. Fáce tuo arbitrátu.] TH. ergo intro eo síne perductore. SI. i licet.
162 TH. Ibo intro igitur e. q. s.

Ita quidem rectissime 'perducendi' notio, cuius nulla ambiguitas, non prius infertur, quam perperam accepta a Theuropide 'circumducere' et 'ductare' verba quo valuerint Simoni explicandum est. Ab interprete autem 'apage' voci ascriptum fuit 'istum perductorem' ad similitudinem prioris versus. Quo interpretamento interpolata verba quae sunt 'Vin qui te perductet' usque ad 'placet' una cum proximo versu cum forte a librario neglecta essent et in margine posita, hinc casu sunt post v. 129 delata. Aut simul negligebatur et in marginem, sed hinc non item in alterum illum locum priorem, transiit initium tertii versus, quod esse potuisse 'face tuo arbitratu' coniecimus, aut postmodum excidit: quo factum ut in unum versiculum, verum eum misere vacillantem, initium primi et tertii exitus coalescerent: 'Aedis dico. TH. ergo intro eo sine perductore. SI. i licet'. *)

*) Haud scio an praeterea aliquid audendum sit, vel quaerendum certe, num forte versus tertius ('Apage . . . . ductarier') et quarti exitus ('apage, non placet') Tranioni

Nihil in Plautinis fabulis frequentius quam eiusmodi corruptelarum concursus et crescentium errorum tanquam nodus quidam: cuius rei exempla alia opportunitate licebit larga manu promere. Vnum hic afferam, cuius simplicior ratio, sed persimile propterea quod traiectorum unus versuum item suo loco resedit. Mostellariae enim III, 2 cum a v. 101 haec legantur:

TH. Adeo etiam argenti faenus creditum audio?
TR. Quattuor quadraginta illi debentur minae.
Dic te daturum, ut abeat. TH. egon dicam dare?
TH. Dic.

paullo post hos offendimus:

TR. Absolve hunc quaeso vomitum, ne hic nos enecet.
Quattuor quadraginta illi debentur minae,
Et sors et faenus. DA. tantumst: nihilo plus peto.
TR. Velim quidem hercle ut uno nummo plus petas.
TH. Adulescens, mecum rem habe. DA. nempe abs te petam.
TH. Petito cras. DA. abeo: sat habeo, si cras fero.

Ex hoc loco versus 121 irrepsisse in priorem Osanno videbatur Anal. crit. p. 203. At vero deleto v. 102 qui illud ferri potest, ut cum v. 101 de faenore Theuropides quaesisset, nihil prorsus servus respondeat? Qui quod 'dic te daturum' ait, id ipsum manifesto ad praegressum aliquod responsum refertur, quo faenus quoque esse creditum Tranio affirmarat. Id autem etsi aliquo modo facit sane Tranio, si quattuor et quadraginta minas deberi fatetur, quando sortem esse quadraginta minarum ante dixerat: tamen parum intelligimus, cur apertius id ipsum inferiore tantum loco his verbis declaretur, 'quattuor quadraginta illi debentur minae, et sors et faenus', quo loco omnino nec exspectemus nec desideremus, ut, quantum argenti debea-

---

rectius tribuantur, is ut licentius et qua solet esse fidentia pro Theuropide respondeat ante quam in eandem hic ipse sententiam illa dicat 'Quicquid est' e. q. s. Namque ita fatendum est et haec ipsa verba longe aptissime necti prioribus, et magis profecto, quam in Theuropidis gravitatem, iocandi genus illud universum cadere in argutam Tranionis cum protervitatem tum consiliorum rationem, quippe e cuius re illud fuerit ut quod maxime, ut sese solo comite Theuropides intraret neve e Simonis aliquo servo rem qualis esset resciseeret. Sed tamen habemus cur dubitanter illud nec nisi in chartarum angulo quodam significarimus. Non dubitamus autem de recte emendatis numeris versus secundi ('Nam egomet' e. q. s.).

tur, *denuo* exponatur. Ergo quod sane vel ratiocinando facile assequimur, eodem externis quoque vestigiis sat certa via ducimur: indicio enim iteratus versus est, quinam cum illo coniuncti quo in loco positi fuerint. Hic enim, si quid video, pristinus ordo fuit:

101 TH. Adeo étiam argenti faénus creditum aúdio. *)
102. 121 TR. Quattuór quadraginta illi debentúr minae,
122 Et sórs et faenus. DA. tántumst: nihilo plús peto.
123 TR. Velim quidem hercle, ut úno nummo plús petas.
103 Dic té daturum, ut ábeat. TH. egon dicám dare?

Altero autem loco rectissime haec procedunt:

120 TR. Absólve hunc quaeso, vómitu ne hic nos énicet.
124 TH. Aduléscens, mecum rém habe e. q. s.

Iam enim exposita a Tranione mercimonii ratione, quo alias aedes filius erilis emerit, sat promptus ad pecuniam solvendam senex exstitit. Versu autem 120 cum Bothio scribendum fuit 'vomitu ne hic nos enicet' pro eo quod vulgatur 'absolve hunc quaeso vomitum, ne h. n. e.' Longissime enim Lucilianum illud distat apud Nonium p. 2, quo Trebellius quidam *videtur* 'febris, senium, vomitus, pus' vocari.

§. 2.

Haec quae tractavimus exempla ita comparata sunt, ut cum *iteratione* coniuncta sit affinium partim *transpositio*. Non pertinuit ad vicinos versus *iteratio* aliis exemplis eiusdem fabulae: neque enim animus est extra ipsius Mostellariae fines evagari. Velut quis potest dubitare, quin errore tantum librariorum in II, 1 versus 64

Clavim cedo atque abi intro atque occlude ostium

repetitus sit post v. 77, deleri iussus posteriore loco ab Acidalio? vel ut gravius proferam, quin verum idem viderit in III, 1, ubi versibus 26. 30. 31. 32 iterum post v. 18 intrusis illud accidit, ut ne continuae quidem partes traiicerentur. Qui versus cum elegantia suadet tum ratio postulat ut sic scribantur:

17 TR. Numquid dixisti de illo, quod dixi tibi?
18 TH. Dixi hércle vero ei ómnia. TR. hei miseró mihi:

---

*) Hunc tamen nescio an sic potius poeta scripserit:
Adeo étiam faenus créditum argenti árbitror.

23 Metuó ne technae meaé perpetuo périerint.
24 TH. Quid túte tecum? TR. níhil enim. sed dic mihi,
25 Dixistin quaeso? TH. dixi, inquam, ordine ómnia.
19. 26 TR. Etiám fatetur de hóspite? TH. immo pérnegat.
27 TR. Negát? [TH. negat inquam. TR. périi, rem] quom cógito.
28 [Non cónfitetur?] TH. dicam, si conféssus sit.
29 Quid núnc faciundum cénses? TR. egon quid cénseam?
20. 30 Cape, óbsecro hercle te, úna cum eo iúdicem.
21. 31 Sed eúm videto ut cápias, qui credát mihi.
22. 32 Tam fácile vinces, quam pirum volpés comest.

V. 18. inserui 'ei', quod pronomen vix credas quoties imprudenter omissum sit: 'hei' autem non suscepi codicis Lips. editionisque princ. auctoritate, sed ab Italis criticis, a quibus horum librorum recensio profecta est, recte effectum arbitror e Decurtati scriptura 'et' h. e. 'ei' omissa de constanti more aspiratione. 'Ve' in Vetere repertum e correctura secundae manus manavit, cum a prima esset 'vet'. V. 24 pro 'tute' libri mss. 'tu' exhibent, v. 25 'dixtin' et 'dixit in' pro eo quod Bothio debetur. Sed perversissime idem vv. 27. 28., quoniam in codd. et vett. edd. una continuitate scriptum esset 'Negat cum cogita' (vel 'cogito') 'dicam si confessus sit', haec conglutinanda in unius versus ambitum putavit:

TR. Negat? TH. quam rogitas! dicam si confessus sit.

Nec illud cogitavit Bothius, magna concinnitate ab initio cuiusque versus interrogari, responderi in altera parte, et ita quidem ut eodem utrumque verbo fiat: nec quid tandem in libris esset cognitum habuit quamvis suis oculis usurpato Decurtato codice. Duo et in hoc et in Vetere versus sunt, sed in hanc speciem lacunosi:

Negat . . . . quom cogita
. . . . dicam si confessus sit.

Nisi quod 'dicam' abest a Vet., 'Necat' habet Dec. E quo intelligitur felicissime in his supplendis Camerarium versatum esse, a quo ita tantum recessimus, ut pro vitiosis numeris verborum 'perii oppido cum cogita' usitatam Plauto locutionem substituerimus. 'cogito' in Vet. supra scriptum est, sed ipsius manu Camerarii: 'quin cogita' habet Lips., 'quando cogita' ed. princ., illud e correctura, hoc e sigli prava interpretatione. — Denique v. 30 non minus quam v. 18 frustra sunt qui 'herculé' formam invexerunt: nos unum 'te' inseruimus et 'una' transposuimus: nam in Palatinis libris priore

quidem loco est 'hercle obsecro cum' (vel 'com') 'meo una iudicem', posteriore autem 'obsecro hercle cum eo una iudicem'. — Ceterum hoc quoque exemplo Osannus Anal. p. 201 abusus est ad adornandam de duplici recensione opinionem suam.

§. 3.

Nolo exspatiari ad interpolationes nec iteratis poetae verbis ortas nec cum transpositione coniunctas, sed e glossematis natas: verumtamen, quoniam ad hoc genus ex ipsa Mostellaria quaedam rettulerunt immerito, haec quasi praeteriens tutabor. Ita cum I, 1, 52 sqq. in libris sic legatur:

O carnuficium cribrum, quod credo fore:
Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, si huc reveniat senex:

horum extremum versuum ut interpretis additamentum deleri Bothius iussit. Sed cum in Vetere cod. 'stimulis' sit a manu sec., a prima fuerit 'stimuliis', quis est quin in ea scriptura 'stimuleis' adiectivum latere perspiciat, quod legitur etiam Milit. II, 6, 31: 'Nisi mihi supplicium stimuleum de te datur': mancosque numeros ascito substantivo supplendos esse concedat? Scribendum, ni fallor,

Stimúleis terebris, húc si reveniát senex.

Quemadmodum enim cum 'scribendi' verbo iunxit poeta 'stilos ulmeos' Pseud. I, 5, 32, cum 'bibendi' notione 'potionem iunceam' Stich. IV, 2, 56 et si quae alia lusit similiter, ita 'stimuleas terebras' rettulit ad 'forandi' operam: quo enim alio instrumento forari cribra cogites? Versu autem primo 'carnuficium', pro quo 'carnuficum' (u supra i) codd., 'carnificinum' Scaliger, recte factum ut 'pontificius'.

Solius autem interpretationis ope cum alia permulta expedienda sunt, quae in suspicionem temere vocarunt, tum in Mostellaria defendendi I, 2 vv. 10 sqq.:

Atque hóc haud vidétur veri simile vóbis:
At ego id faciam ita ésse ut credátis.
Profécto esse ita, út praedicó, vera vincam e. q. s.

Quorum medium ubi sustuleris, qui tandem carere adversandi particula potuerimus? Diligenter autem cavendum, ne cum apertis glossematis, quae in versus formam abierunt, ea exempla confundantur, cum similibus verbis, sed

iis etiam fortioribus, eadem sententia non repetitur potius quam intenditur et confirmatur: id quod in illum ipsum versum cadit ut quod maxime, minusque etiam offensionis in ea oratione habet, quam non sine verbosa quadam loquacitate, minime illa a Plautino ingenio aliena, Philolaches pertexuit. Vnum hoc addo, non videri de trimetro cum Hermanno Elem. doctr. metr. p. 299 cogitandum, sed facillimo negotio restituendum tetrametrum:

At ego íd [facile núnc] faciam ita ésse ut credátis.

Ceterum inverso ordine libri 'esse ita' praebent priore versu, 'ita esse' posteriore: vere utrumque ab Hermanno correctum.

Non magis nexum sermonum, prorsus ad rei quae agitur rationem personarumque et condicionem et sensum accommodatorum perspexerunt, quibus in Most. V, 1 horum, quos infra posui, versuum (30 sqq.) quartus displicuit:

TH. Nóstrum ego hunc vicínum opinor ésse hominem audacem ét malum.
TR. Quídum? TH. quia negát novisse vós. TR. negat? TH. nec vós sibi
Númmum unquam argentí dedisse. TR. abi, lúdis me credo: haúd negat.
TH. Quid iam? TR. scio iocaris nunc tu: nam ille quidem haud negat.
TH. Ímmo edepol negát profecto: néque se has aedis Phílolachi
Véndidisse. TH. eho: án negavit sibi datum argentum, óbsecro? e. q. s.

Nam etsi ille quidem versus abest sane a Decurtato iisque qui ex eo fluxerunt exemplis, Lipsiensi cod. et edit. princ., tamen errore librariorum abesse Vetus testatur. Et quid magis potest ad Tranionis confidentiam consciumque fraudis animum appositum esse quam repetita, sed sat eleganter repetita v. 33 sententia? Modo numerorum rationibus rectius quam a Bothio consulatur, cuius pinguius inventum 'namque illic quidem haud negat' non dubitabis, credo, huic posthabere:

TH. Quíd iam? TH. scio iocáris nunc tu: nam ille quidem haud [edepól] negat.

Antea 'credo' dixerat, nunc 'scio' ait; 'haud negat' dixerat simpliciter, quo fortius et audacius est 'haud edepol negat', similiter atque v. 39 asseveranter 'nugas,' inquit 'nunquam edepol dabit'. Eique 'edepol' particulae grata et Plauto usitata concinnitate Theuropidis responsum refertur 'immo edepol negat profecto'.

Ceterum miror non etiam Most. IV, 2, 42 et 43 in suspicionis societatem ascitos esse, ut in quibus exigua verborum varietate eadem sententia iteretur.

Sed liceat plenius hoc exemplum tractare propter coacervatas depravationes memorabile. Vulgantur ibi inde a v. 40 haece:

TH. Egone. SE. tu. TH. tu ne molestus: sine me cum puero loqui.
PH. Nemo habitat? hem! TH. ita profecto. PH. nam heri et nudius tertius,
Quartus, quintus, sextus usque, postquam hinc peregre eius pater
Abiit, nunquam triduum in unum desitum est esse et bibi.
TH. Quid ais? PH. triduum in unum est haud intermissum hic esse et bibi,
Scorta duci, pergraecari, fidicinas, tibicinas
Ducere. TH. quis istaec faciebat? PH. Philolaches. TH. qui Philolaches?

In his permirum est editores ad unum omnes patienter tulisse hanc constructionem: 'desitum est esse et bibi', itemque paullo post 'scorta duci, tibicinas ducere'. Sive enim 'esse' passivam formam crediderunt *), sive cum activo strui potuisse 'desitum est' putarunt, turpiter lapsi sunt: nedum coniungi utrumque genus verbi possit. Et versum quidem 43 praeclare Ambrosianus codex sanat, in quo est 'potarier' pro 'esse et bibi': reliquis versibus quid ille scriptum teneat, discerni nequit, nisi quod v. 41 habet 'postquam peregre illius pater'. Quid multa? etiam sine libris non dubitamus pristinam his versibus formam sic restituere:

TH. Égone? SE. tu. TH. ne tú molestu's: síne me cum pueró loqui.
Némo habitat. PH. habitát profecto: nám heri et nudius tértius,
Quártus, quintus, séxtus, usque, póstquam peregre hinc éius pater
Ábiit, nunquam tríduum unum désitumst potárier.
TH. Quíd ais [tandem?] PH. triduum unum haud ésse intermissum híc bibi,
Scórta duci, pérgraecari, fídicinas, tibícinas
Cónduci. TH. quis illaéc faciebat? e. q. s.

V. 40 'habitat profecto' e Decurtati memoria 'haec tat profecto' recte effecerunt Itali, unde in Lips. et ed. princ. transiit: atque etiam in Vetere, e quo 'hem ita profecto' affertur, et 'em' litterae sunt e correctura et una littera erasa post 'ita'. Sed aliter haec ac vulgo, ita quidem ut fecimus, personis distribuenda erant. V. 41 in libris est 'hinc peregre'. Pro 'eius' quod Ambros. 'illius' prodit omisso 'hinc', id usum non habet: ac saepe apud

---

*) Sero video 'essi' suasisse Lambinum.

Plautum 'hic' et 'ille' pronominibus permutatis erratum. V. 42 'unum' Vet. m. sec., Lips. Princ. 'in unum' Vet. m. pr., Dec. — 'desitum esse et bibi est' Dec. Lips. Princ., item Vet. m. sec., in quo et 'itum est' e correctura et rasura profectum, et 'bibiss' fuit a pr. m. V. 43 'unum' Vet. m. sec. Dec. Lips. Princ. 'in unum' Vet. m. pr. — 'est haud intermissum hic esse et bibi' in libris est omnibus. Possunt haec interpolata videri e Most. I, 1, 61: 'bibite, pergraecamini, este': quanquam simplicius fuerit de male intellecto 'esse' cogitare. Ceterum cur noluerim 'haud intermissum esse', sed 'haud esse intermissum', non fugere peritos arbitror. Ad versus mensuram complendam aptissimum visum 'tandem' ante 'triduum' insertum. Fidicinas autem et tibicinas consentaneum est non 'duci', sed, ut saepe est apud Plautum, 'conduci:' nec probari 'ducere' vocis accentus debuerant. E 'pergraecari' forma intelligitur etiam active antiquos 'pergraecare' ut similia plurima dixisse. Ceterum qui sapiunt, eis non est cur vim ac rationem repetitae vv. 42. 43 sententiae pluribus inculcemus.

§. 4.

Quoniam ab interpolationibus cum versuum transpositione coniunctis supra exorsi sumus, haud abs re fuerit nunc ad ea Mostellariae exempla exspatiari, quae solam passa transpositionem labem contraxerunt. Quam quidem parum adhuc perspectum est non in universam tantum fabulam cadere, sed etiam in singularum scenarum breviores particulas. Atque turbatum ordinem integrae fabulae cum maxima ex parte licuerit praestantissimi libri Ambrosiani auxilio sive emendare sive emendatum confirmare, eo quidem munimento etsi nunc, ubi ad singula transierimus, carendum erit, tamen novo hoc ipsum documento est, plus etiam ad verum et indagandum et vero inveniendum rationem valere argumentandique necessitatem quam vel antiquissimorum auctoritatem testimoniorum. Ne quis autem huius potissimum emendandi generis, quod versuum transpositione continetur, nimiam in curis nostris criticis frequentiam stomachetur, fontem illius depravationis facile efficiam ut tanquam oculis intueatur. Exemplo esto ipse Vetus codex Camerarii, in quo sciendum est eam esse scripturae rationem, ut, etsi plerumque simplex versuum ordo a summa ad imam paginam continuatur, tamen nonnunquam etiam binis ordinibus (quos barbare hodie columnas vocant) singulae paginae divisae sint. Hoc ubi fit, cum rursum duplici modo continuari versus possint, ut aut hoc sese ordine excipiant

1	4
2	5
3	6

aut hoc

1	2
3	4
5	6

utrumque genus collocandorum versuum in iis codicis partibus, quae bipertitis paginis constant, usu evenit. Velut in bipertitis paginis initium Rudentis scriptum est in posteriorem speciem, post aliquot autem paginas non bipertitas inde ab I, 3, 35 rursum illis divisis pergitur in priorem speciem ordinatis versibus. Qualis librariorum inconstantia facile intelligitur quantarum turbarum non dicam potuerit fons esse, sed propemodum non potuerit non esse. Multo autem magis memorabile et ut prope fidem superet illud est, quod quibusdam Veteris illius exemplis utrumque genus librarius promiscue in una eademque pagina est secutus. Sic in Menaechmis, quae fabula magna ex parte in bipertitis paginis perscripta est, in media scena prima actus II a priore ordinandi ratione, quae solet usitata esse, inde a v. 29 subitus transitus fit ad alteram, post ter binos autem versus sic perscriptos

29 Audi	30 Viatici
31 Ne tu	32 Vbi nihil
33 Nam ita	34 Voluptarii

rursum ad priorem reditur. E tali igitur fonte in illa ipsa fabula perversus ordo versuum repetendus, qui est II, 2:

37 Nummum	39 Nam tu
40 Menaechme	38 Iubeas
41 Heu hercle	42 Solet
43 Quamvis	44 Quid ais

Cognatum autem illud genus est, cum non bifariam divisis paginis tamen bini versus constanter in unius continuitatem contrahuntur: quod supra attigimus p. 5: quo quidem fit ut reapse eadem ratio ordinandorum versuum prodeat, atque illa est quam posuimus posteriorem. Nec hic desunt mirae inconstantiae exempla. Velut Mercatoris II, 1 cum ab initio singuli se versus excipiant, inde a v. 12 usque ad 19 contractio fit huiusmodi:

Ait se illius caprā opera atque adventu caprae Flagitium et damnum fecisse haud mediocriter.
Dicit capram quam dederam servandam sibi Suae uxoris dotem ambae dedisse oppido,

eademque ratio obtinet inde a v. 24: sed qui inter hos medii sunt 20 ad 23, subito mutato consilio hac forma exhibuit librarius:

20.22. **At me domum intro ad uxorem ducturum meam Ast non habere cui commendarem capram.**
21.23. **Atque oppido hercle bene velle illi visus sum Quod agis quid facerem cura cruciabar miser.**

Tali autem inconstantia quid mirum si etiam illud accidit, ut integri versus prorsus omitterentur?

Hinc igitur facile existimabitur, qua confidentia quove iure ad scenam primam actus III, in qua iam aliquantum elaboravimus, nunc etiam simplici versuum transpositione redintegrandam et si fieri possit persanandam accedamus. Ac primum uno verbo moneo, rectissime Acidalium eum versum qui nunc legitur 81:

Calidum hoc est: etsi procul abest, urit male:

e contiguorum societate exemisse, qui hi sunt:

80 DA. Non edepol nunc me tu istis verbis territas.
82 TH. Quod illuc est faenus obsecro, quod illic petit?

et versui 136 subiunxisse:

Calidum hercle audivi esse optumum mendacium.

Nam hoc solum sanum esse, insanum quod vulgo fertur, res ipsa loquitur.

Sed plus paullo post turbatum est inde a v. 90, ubi haec vulgantur:

TH. Quid illi debetur? TR. obsecro hercle iube
Obici argentum huic ob os impurae beluae.
TH. Iubeam? TR. iube homini argento os verberarier.
DA. Perfacile ego ictus perpetior argenteos.
TH. Quod illud argentum est? TR. huic debet Philolaches
Paulum. TH. quantillum? TR. quasi quadraginta minas.
DA. Ne sane id multum censeas, paulum id quidem est.
TR. Audin? videturne obsecro hercle idoneus,
Danista qui sit? genus quod improbissumum est.
TH. Non ego istuc curo, qui sit, unde sit:
Id volo mihi dici, id me scire expeto.
Adeo etiam argenti foenus creditum audio.

Intelligisne quid sit, quod sibi dici Theuropides velit? quod se scire expetat? Non hercle ego quidem. Nec profecto se digne Acidalius sic distingui posse iecit potius quam coniecit: 'non ego istuc curo, qui sit; unde sit, id volo mihi dici'. Nam nec ullo modo attinebat illum scire, unde esset danista, nec respondet tali quaestioni servus. Vellem tam plana omnia essent,

quam hoc est, quod cum v. 100 coniungenda v. 94 verba contendimus: 'Quod illud argentum est'. Atque hoc vidit etiam Bothius. Sed videndum plus erat. Quo enim spectare putabis quod v. 97 Tranio dicit: 'Audin? videturne obsecro hercle idoneus, danista qui sit? genus quod improbissumumst'. An ad eum qui praecedit versum 96? At eo versu danista id dixerat, quod vel maxime e mente Tranionis esset: paullulum esse nec magni aestimandum, quod aes alienum Philolaches contraxisset. Quo qui potest Tranio in danistam ut improbitatis documento uti? Immo eius quidem opprobrii argumentum ille nequit nisi e danistae verbis v. 93 petere: 'Perfacile ego ictus perpetior argenteos.' Solam enim verberandi et ictuum notionem premens hoc dicit Tranio: nonne iste plane natus factusque est ad danisticam vitae condicionem? quippe qui ne verberum quidem ignominiam dectrectet, modo pecuniam corradat. Quae cum ita sint, ecquid dubitabis una eaque simplicissima versuum 97. 98. 99. 100 ante 94 transpositione utrique quam exposuimus difficultati occurrere, rectissimoque versuum ordine delectari sic meo suasu reconcinnatorum:

TH. Quid illí debetur? TR. óbsecro hercle te, óbici
Iube húic argentum ob ós impurae béluae.
TH. Quid iúbeam? TR. ei homini argénto os verberárier.
93 DA. Perfácile ego ictus pérpetior argénteos.
97 TR. Audín? videturne óbsecro hercle idóneus,
98 Danísta qui sit, génus quod improbíssumúmst?
99 TH. Non égo pol istuc cúro, qui sit, únde sit;
100 Id vólo mi actutum díci, id me scire éxpeto:
94 Quod íllud argentumst? TR. húice debet Philolaches
95 Paullúm. TH. quantillum? TR. quási quadragintá minas.
96 TH. Paullum íd quidemst? TR. ne sáne id multum cénseas.
101 TH. Adeo étiam argenti faénus creditum aúdio?

De singulis quam potero brevissime dicam. Vv. 90. 91 sic fere scriptos Palatini codices exhibent: 'obsecro hercle iubi Obi argentum obosim purae beluae'. 'Obici', quod est in interpolatis libris, Italorum coniectura redintegratum est. Commode inventum, sed perperam collocatum 'huic' ab Camerario ascivimus. — V. 92 non videtur Theuropides 'Iubeam' interrogare posse. Nondum enim ante audita Tranionis verba, quibus hic ne plane quidem et simpliciter quid iubeat eloquitur, id agi resciverat Theuropides, ut argentum solveretur. Eaque ipsa caussa est, cur suum illud iussum, quod novum et

inopinatum ero acciderat, paullum variata oratione servus statim repetat. Vt sic saltem mirabundo seni interrogandum fuerit: 'argentum obicere iubeam?' similiter ac v. 103: 'TR. dic te daturum. TH. egon dicam dare?' quanquam ibi et plane locutus est Tranio nec profecto tam quam hic praeter exspectationem Theuropidis argentum ab hoc petiit. Ergo excidisse ab initio versus 'Quid' conieci. 'ei homini', quod subieci, tametsi non est in codicibus, tamen hi ne vulgatam quidem scripturam tuentur: nam 'iube in homini' Decurtatus habet, Vetus autem 'iube in homine' a prima manu, a secunda 'iuben homini'. Hoc autem ipsum cave ulli usui esse putes: non magis enim hic ullus interrogandi formae locus, quam v. 104 Tranio potuit 'dicisne' pro 'dic' respondere. — V. 93 etsi non vacat offensione '—petior' anapaestus ante vocalem: (nam ineptus sit qui de tribracho cogitet:) tamen patiendum putavi, quia non inveni qui tollerem. — V. 99 'pol' adieci, v. 100 'actutum'. Theuropidis verba 'unde sit', quae negotia interpretibus facessunt, ad Tranionis illa spectant: 'genus quod improbissumumst': luditur enim ambiguitate 'genus' vocis. — V. 94 cur 'huice' scripserim, alio loco dicam: uberiorem enim hoc disputationem postulat. — Versus 96 hemistichia transposui de elegantissima Acidalii divinatione, qua non videmur supersedere posse. Nihil vel hic vel in reliquis, quos modo tractavimus, versibus Bothius profecit.

Atque hoc quidem traiectorum versuum exemplum satis simplex expeditumque est prae alio quod est in eadem scena. In qua quo longius versus initium regrediare, eo plus turbatum reperias. Multis enim modis depravatum illud est colloquium, quod a v. 41 ad 83 Tranio et danista pertexunt. Sed prius quam id agamus quod professi sumus, de modica lacuna monendum est. Nam versu quidem 59 postquam minabundus danista dixerat 'iam hercle ego illunc nominabo:' (temere enim Bothius praeter libros 'iam hercle illum ego nominabo:') cavillatur Tranio contumaciter respondens 'euge strenue! beatus vero es nunc quom clamas'. Ergone clamaverat danista? (siquidem illud Tranio, non 'beatus eris si clamabis' dixit.) Quid igitur et quando? An 'Philolache' clamaverat extra versum? Non is fuit profecto mos antiquorum, ut aut plura, quam quae ipsis versibus poeta expressisset, fabulae personae loquerentur, aut quae ab his ille pronuntiari vellet, non etiam versibus comprehenderet. Sed acrius etiam instamus. Nam quod v. 88 Theuropides 'Quid Philolachetem' ait 'gnatum compellat meum*) Sic et praesenti tibi facit

*) 'meum', quod a codicibus abest, recte addidit Camerarius. Ineptiunt qui 'ferox' cum Pylade adiiciunt.

convicium?', illud quo tandem spectare dicamus? Commemoraverat danista Philolachetis nomen secum locutus v. 33: 'sed Philolachetis eccum servom Tranium:' item e Tranione v. 46 quaesierat simpliciter 'ubi Philolaches est:' illucine igitur respexisse Theuropidem post quadraginta versuum intervallum credibile? Et ut id quidem credas liberaliter, ipsumne 'compellat' verbum eo valere potest ut nihil sit nisi nomine dicere, nominatim commemorare, an in eum potius cadit usu prorsus constanti, qui appellans aliquem revera alloquatur? Ex his igitur, nisi vehementer fallimur, consectarium hoc est, ut aliquis inter v. 59 et 60 versiculus interciderit, quem velut hoc exemplo redipisci licebit:

59 DA. Iam hercle égo illunc nominábo. TR. euge euge strénue.
DA. Heus Philolache, exi huc intus: faenus réddito.
60 TR. Beátus vero es núnc quom clamas. DA. meúm peto.

Vel mea caussa 'Heus Phílolache, exi: té Misargyridés vocat:' vel 'Heus Phílolache, exi: argéntum redde, Philolache:' vel ut simul omittendi caussa quaedam pateat: 'Heus Phílolache, exi: faénus promissúm peto'.

Iam vero qui recte aestimare volet, iustone ordine tam prolixa tamque varia Tranionis danistaeque altercatio procedat, ei praeter cetera illud ubique tenendum est, quod et res ipsa postulat et cummaxime ars Plautina suadet, ut pedetentim et tanquam per gradus quosdam a sedatiore affectu ad maiorem animi concitationem Tranio progrediatur: deinde autem ut singulae sermonum illorum partes ita invicem sibi adaptentur continuenturque, ut vero sententiarum vinculo eaque necessitudine, quae ipsi sensui humano consentanea sit, inter se contineantur. Talem autem ordinem, ut nunc res est, desiderari non fugit Pistorem et Bothium: qui quod paucis quibusdam tranpositionibus nihil tamen egerunt, eo factum est quod in singulis haeserunt nec cuncta simul tanquam sub unum conspectum subiecerunt. Quod nisi feceris, difficile est non errare: quippe tam brevia concitatae sermocinationis membra fatendum est, ubi per se spectentur, non unum ordinem admittere, sed multis modis non inepte disponi posse. Sed ordiundum quidem nobis quoque est a singulis. Itaque hinc proficiscar, quod v. 57 danista quaerit: 'quin vos mihi faenus date? quid nugamini?' At promiserat Tranio datum iri v. 53: ergo non illud potius quaerendum erat simpliciter, quam hoc: cur differtis, nec statim reddite? Sed tamen hoc ad nostram quidem quaestionem levius: nihil enim proclivius quam intruso ab interprete 'faenus' nomine illam ipsam notionem, quae est 'statim', 'ilico,' expulsam credere. Gravius est,

quod post sat placida Tranionis verba v. 58: 'hercle ne tu abi modo, ausculta mihi' danista statim nulloque transitu facto ad nominandum clamabundaque voce compellandum Philolachetem pergit, subiungit autem multo lenius dicta 'multos me hoc pacto iam dies frustramini', quae et quod leniora sunt et quod caussam continent clamandi, praemitti potius oportebat. Quin longius pergit ratiocinando duosque integros versus addit: 'molestus si sum, reddite argentum, abiero; responsiones omnes hoc verbum eripit:' qualis verbositas nec in illius mores cadit nec a reliqua horum sermonum concinna aequabilitate commendatur. Et quanquam consentaneum est sane eum molestum esse Tranioni, tamen cur ibi potissimum id commemorat, ubi molestia ei nulla exprobratur, ubi autem exprobratur ('ne sis molestus' v. 72), non commemorat? Permire autem subiicit Tranio v. 64 'sortem accipe', idque ubi ille detrectavit, sex post versibus denuo profert. Et quomodo profert? ut, cum antea danistam accipere sortem iusserit, nunc nihil nisi polliciturum esse sortem Philolachetem dicat: modo recte de v. 70 capite II, §. 3 statuerimus. Hocine rectum et rationi conveniens an perversum atque adeo praeposterum? Post danistae autem responsum 'immo faenus, id primum volo', quid est cur subito in iracundissima verba Tranio v. 65 sqq. erumpat, quibus misso placandi danistae consilio iam infestum animum palam profitetur et adversarius adversario obsistit? Non illa potius danistae verba exardescendi iusta caussa fuerant, quam quod Philolachetis ille nomen clamaverat: hoc enim non potuit Theuropidem fugere: hanc igitur oportet caussam esse, cur permulcendi amovendique faeneratoris spe omni abiecta a promittendi blanditiis ad denegandi repudiandique contumelias repente transeat. Progredimur ad v. 73: 'tu solus credo faenore argentum datas'. Ei hic non posse suum locum esse pridem perspectum est. Nam saltem praeponi versui 72 ('molestus ne sis; nemo dat: age quid lubet') debuerat propter eandem rationem quam vv. 61 et 59. 60 supra adhibuimus; nec ullo vinculo ei nectitur proximus danistae versus: 'cedo faenus' e. q. s. Ipsa autem sententia haud ambigue eum iubet cum affinibus vv. 76. 77 consociari: 'faenus illic, faenus hic: nescit quidem nisi faenus fabularier'. Porro non videor iusto severior esse, cum displicere interrogandi formam versus 75 censeo mediis quidem imperativis interpositam: 'cedo faenus, redde faenus, faenus reddite, date mihi faenus'. Haec prorsus ita comparata sunt, ut diversis responsis videantur imperativi atque interrogatio dispertienda esse. Postremo non est veri simile his rixis finem impositum esse hoc danistae versu: 'non edepol

nunc me tu istis verbis territas'. Nam nec satis est verbis id pervicacissimae indolis veteratorem profiteri, sed re comprobare oportet: nec poetae arti convenit, non ei potius orationi, in qua reapse faenoris toties petitis mentio fiat, quam ei, qua propemodum obmutuit petitoris impudentia, haec continuare Theuropidis nunc primum intervenientis verba: 'quod illuc est faenus, obsecro, quod illic petit'.

Has igitur tot tantasque offensiones si non patienter concoquis, sed radicitus 'atque adeo eradicitus' summovendas sentis, noli cum ignavorum genere fortiorem medicinam expavescere, sed v. 61 transpone post 58, vv. 62. 63. 64 post 72, v. 73 post 77, v. 75 post 80. Qua ratione ut plenius perspicias quam concinne e singulis singula apta sint et ab iusto initio ad commodum finem recte delabantur, integrum Tranionis cum danista colloquium emendatius infra posui.

TR. Salvére iubeo té, Misargyridés, bene.
DA. Salve ét tu. quid de argéntost? TR. abi sis, bélua:
Continuo adveniens pilum iniecistí mihi.
DA. Hic hómost inanis. TR. híc homo certest áriolus.
DA. Quin tu ístas mittis trícas? TR. quin quid vís, cedo.
DA. Vbi Phílolaches est? TR. núnquam potuistí mihi
Magis ópportunus ádvenire quam ádvenis.
DA. Quid ést? TR. concede huc. DA. quin mihi faenus rédditur?
TR. Scio té bona esse vóce: ne clamá nimis.
DA. Ego hércle vero clámo. TR. ah, gere morém mihi.
DA. Quid tibi ego morem vís geram? TR. abi quaeso hinc domum.
DA. Abeám? TR. redito huc círciter merídie.
DA. Reddéturne igitur faénus? TR. reddetúr: iam abi.
DA. Quid ego húc recursem aut óperam sumam aut cónteram?
Quid, si híc manebo pótius ad merídiem?
TR. Immo ábi domum: verum hércle dico: abi, ábi modo.
DA. Quin vós mi actútum dáte? quid hic nugámini?
58 TR. Eu: hércle ne tu hinc ábi modo: auscultá mihi.
61 DA. Multós me hoc pacto iám dies frustrámini:
59 Iam hercle égo illum nominábo. TR. euge, euge strénue.
DA. Heus Philolache, exi: faénus redde, Phílolache.
60 TR. Beátus vero es núnc, quom clamas. DA. meúm peto:

* * * * * * * *

65 TR. Quid aís tu? tun, hominum ómnium taetérrume,
66 Venísti huc te extentátum? agas quod in manust.
67 Non dát, non debet. DA. nón debet? TR. ne gry' quidem
68 Ferri hinc potest. an vís hinc aliquo abeát foras?
69 Vrbem éxul linquat faénoris caussá tui?
* * * * * *
70 Quin sórtem pollicébitur. DA. Quin nón peto:
71 Reddúndumst faenus, faénus reddundúmst mihi.
72 TR. Moléstus ne sis: némo dat, age quid lubet.
62 DA. Moléstus si sum, rédditе argentum: ábiero.
63 Respónsiones ómnis hoc verbum éripit.
64 TR. Sortem áccipe. DA. immo faénus, id primúm volo.
74 Cedo faénus; redde faénus: faenus rédditе.
76 Daté mihi faenus. TR. faénus illic, faénus hic:
77 Nescít quidem nisi faénus fabulárier.
73 Tu sólus, credo, faénore argentúm datas,
78 Veterátor. neque ego taétriorem béluam
79 Vidisse me unquam quénquam quam te cénseo.
80 DA. Non édepol nunc tu me ístis verbis térritas.
75 Datúrine estis faénus actutúm mihi?
82 TH. Quod illud est faenus, óbsecro, quod illíc petit?

Duas solas dubitationes superesse lacunae notis significavi post v. 60 et 69 positis. Quodsi enim excandescendi v. 65 caussam Tranioni recte dixi hanc fuisse, quod alta voce Philolachetis nomen danista clamasset: neque alia in his sermonibus ulla suppetit: consentaneum est illi ipsi inclamationi Tranionis convicia continuari. Atqui Tranio ab initio clamantem irridet tantum v. 60: danistae autem responsum 'meum peto' et brevius est nec satis forte, quam quo ita ille exacerbetur, ut iam de placando faeneratore prorsus sibi desperandum intelligat. Ergo altero versiculo quodam addito velut in hunc modum perrexisse danistam arbitror:

meum peto,
Pergamque clamare usque dum hinc accepero.

Deinde autem fieri nequit, ut, postquam Tranio 'nihil hinc ferre poteris' dixit, paucaque haec adiecit: 'an eo progrediere, ut illum exulare cogas', continuo ac sine ulla caussa in contrariam partem flexo animo, quod modo negavit, ultro offerat, sortem pro faenore sperari iubens v. 70: 'quin sortem

pollicebitur'. Contra nihil puto desiderabis, si Tranionis interrogationi: 'urbem exul linquat faenoris caussa tui?' tale quiddam danista atrociter, ut in eius indolem convenit, reposuerit:

Pol, módo mi argentum réddat, abeat quó velit.

Nunc autem, ubi frustra de Philolachis abitu mentionem se iniecisse Tranio intellexit, ad lenitatem recte redit, aliquid certe flagitanti praestitum iri simulans, sortis solutionem. Id cum ille recusasset et faenus petisset: simulatque v. 62 'reddite argentum' dixit, eius vocis ambiguitate utens Tranio ilico 'sortem' ait 'accipe' h. e. argentum quidem nihil est cur non accipias, nam sortis redditione iam antea significavi posse tibi satisfieri. Ita quidem iterata aliquo intervallo sortis mentio non modo nihil molestiae, sed multum gratiae et concinnitatis habet.

Atque de his quidem duabus dubitationibus, quas duorum versuum adiectione removisse videmur, quocunque modo iudicabis, tantum persuasum habere poteris (sciens enim affirmo), sola transpositione eorum versuum, e quibus haec scena nunc constat, illarum neutram offensionum sublatum iri. — Reliquum est autem, ut singula quae posuimus verba paucis tutemur. V. 41 'Misargyrides' danistae nomen lepidissimum e librorum vestigiis 'mi sarcirites' et 'misartirites' praeclaro invento eruit Gulielmus Verisim. I, 1. — V. 42 'argentost' praebuit Vetus: 'argentos' est in Decurtato, 'argento' cum hiatu vulgo. — V. 44 'homo inanis est. TR. hic homo est certe' libri. Quod posuimus, et sermonis et numerorum concinnitas postulabat. Potueramus ab initio 'Hic homóst:' sed longe elegantissime sibi tanquam opponuntur 'hic hómost' et mox 'hic homo'. — V. 47 syllabae quae sunt '— ire quam', quorum loco lacunae spatium in Palatinis, Italorum coniecturae interpolatorum debentur, qui praeterea 'nunc' adiecerunt. Indidem proximo versu haec fluxerunt: 'DA. quin mihi argentum red—': nam 'ditur' in Palatinis servatum. Recte illa inventa, nisi quod 'faenus' praestat ut v. 53. — V. 49 post 'ne' rursum lacuna est in Pall.: 'clama' Itali addiderunt, 'nimis' Camerarius, quorum neutrum dubium. — V. 53 'iam abi' posui pro 'nunc abi', quod libri tenent. — V. 54 'ac conteram' Bothius, fortasse vere: quanquam de hoc caute iudicandum. Mirum est in Ambrosiano, in cuius hac pagina hinc paucae litterulae quaedam legi posse incipiunt, visum esse 'contero' exstare. — V. 56 'verum hercle dico' ad Tranionis verba v. 52. 53 ('reddetur') spectant nec ullo modo sollicitanda sunt. Eodem versu 'abi' geminavi. — V. 57 'hic' vulgo omissum ex libris omnibus accessit: 'actutum' autem pro 'faenus' e

coniectura positum, cuius caussas supra explicavimus. — V. 58 'hinc' inserui, ut v. 51. — V. 59 'illum' cognosci in Ambr. potuit, quod casu factum ut etiam in interpolatis codd. legatur. 'illunc' Dec. et Vet., sed hic *n* e corr. Mox 'euge' geminandum fuit. — Vv. 65. 66 restitui partim de coniectura partim codicum fide inter se collatorum. In Ambrosiano haec legi potuerunt: QUIDA. S..UOMNIUM. OMI. UMTAETERR h. e. 'Quid ais tu' (an 'tun'?) 'omnium hominum taeterrume'. In Pall. et ed. pr. est 'Quid tu hominum omnium t.' (nisi quod Dec. 'hominem', ed. pr. 'deterr.'): in Lips. 'Quid tu omnium hominum d.' Vides igitur 'homo' vulgo praemissum codicum fide destitui: alioqui non incommode scribas: 'Quid ais? tun, homo hominum ómnium t'. Proximo versu 'te' accessit e Pall., pro quo 'tu' Lips. 'Se extentare' videtur tantundem esse ac 'se inflare', 'sich breit machen'. Cf. tamen Bacch. IV, 2, 2: 'alieno vires tuas extentes ostio'. — Vv. 67 sqq. in Ambrosiano prorsus evanidos iam attigimus cap. II, §. 3. Nimis inepta sunt quae e codicibus profecta vulgantur, quam quibus singulatim exagitandis operam perdam. Nec has quidem lacunas supplendi opera Italis processit, qui vacuorum spatiorum intervallis neglectis v. 68 'quod' pro 'quo' posuerunt, nihil egerunt v. 69, v. 70 'Quoi' in 'Quin' mutato 'potius dare' inseruerunt. — V. 63 duarum lectionum optio data est: 'hoc verbo eripis' et 'hoc verbum eripit'. Illud cum Ambrosiani auctoritate defendi videatur, ut in quo appareant ER...S litterae, alterum tamen ratio, si quid video, evincit verum esse, ducimurque eo Palatinorum vestigiis, quorum in Dec. est 'hoc verbo eripit', quod mirere Bothio placuisse, in Vet. 'hoc verbo eripite', sed ut extremum *e* sit e correctura. — Versus 73, eo quo nunc est loco nec Pistori nec Bothio tolerabilis visus, potuerat quidem etiam ante v. 77 salva sententia collocari: postponere iccirco malui, ut non mediocrem constructionis duritiem lenirem, qua a tertia ad alteram personam 'neque' particulae vinculo transiretur: 'n e s c i t —, neque t e taetriorem vidi'. Quanto enim concinnius haec inter se coeunt: 'tu solus — datas, neque te taetriorem vidi'? — V. 78 'veterator neque' e corruptissimis vestigiis Camerarius extricavit: 'uetro te neque' Dec., 'Vetro tene que' Vet., 'uetero' idem in margine, 'uerro te neque' Lips., 'uento te neque' ed. princ. Mirum est autem quod in Ambr. apparet huius versus initium: UNO . . NEQUE, quas litteras frustra quaesivi qui expedirem. — V. 80 'me tu istis' vulgatur e Decurtato quique ex eo codices pendent: 'me istis tu' ed. pr., 'me tu tuis' Vet., 'me istis' Ambr. Qui et 'me' et 'tu' servare voluerit, nobiscum transponat 'tu me' oportebit, quem ordinem certa loquendi consuetudo efflagitat. Quan-